

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Modstandskampen 1940 - 45

3 · Juni 2001

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

SAMMENSLUTNINGEN
AF DANSKE FANGER
FRA FRIHEDSKAMPEN
1940 - 45

HORSERØD
FRØSLEV
DACHAU
HANNOVER-STÖCKEN
NEUENGAMME
SACHSENHAUSEN
STUTTHOF
BUCHENWALD
THERESIENSTADT
RAVENSBRÜCK

Modstand - vist nytter det...

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Sammenslutningen af danske fanger fra Frihedskampen 1940-45

Formand: Salle Fischermann, Toftekærvej 28 C, 2820 Gentofte, tlf. 39 65 89 90.
Sekretær: Mogens Henrik Nielsen, Nystedvej 14, Veddelev, 4000 Roskilde, tlf. 46 75 77 13.
Kasserer: Harry Henriksen, Sennepsmarken 11, 3060 Espergærde, tlf. 49 13 16 80.
Bestyrelse: Harry Rasmussen, Johs. Damsgaard, Birgit Krasnik Fischermann,
Peder Søegaard og Eigel Skov Jørgensen

Indlæg dækker ikke nødvendigvis foreningens eller redaktionens synspunkter.

(Eftertryk tilladt mod kildeangivelse)

Kammeraternes Hjælpefond

Selvejende institution, stiftet 1945

Forretningsudvalg:

Formand: Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67, 2270 Kastrup. Tlf. 32 51 50 13
Næstformand: Mogens Dyre, Kærvej 14, 6400 Sønderborg. Tlf. 74 42 86 26
Sekretær: Aase Beck Eigenbroth, John F. Kennedys Plads 4, 9000 Aalborg. Tlf. 98 12 32 31.
Kasserer: Poul Brandt, Lerholm Vænge 33, 2610 Rødovre. Tlf. 36 41 33 24.
Giro: 1000 780
Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Værløse. Tlf. 44 48 56 74

Angående ophold i Kegnæs-huset, se bladets bagside.

Fangesammenslutningens Rekreattionsfond

Fonden, der er stiftet af SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE FANGER FRA FRIHEDSKAMPEN 1940-45, yder støtte til rekreationsophold for tidligere fanger og andre invaliderede fra frihedskampen.

Ansøgningsskema kan rekvireres hos kasserer Harry Henriksen, Sennepsmarken 11, 3060 Espergærde, eller i de enkelte foreninger. Der kan bevilges støtte på indtil 75% af rekreationsopholdets samlede pris, dog max. kr. 6.000.

Der ydes støtte til ophold på egentlige rekretionshjem, kuranstalter, sanatorier etc. Til ophold af mere feriemæssig karakter kan der ikke bevilges støtte.

Ansøgningsskemaet skal ved indsendelsen være udfyldt således, at samtlige spørgsmål er besvaret. Den i skemaet nævnte dokumentation skal være bilagt. Originale bilag vil blive returneret sammen med besvarelsen.

Da bevilgede beløb ikke kan udbetales til ansøgeren, men kun til rekreationsopholdets arrangør, må skemaet indsendes i så god tid, at svaret kan være fremme, inden betaling for opholdet skal finde sted. Det må påregnes, at behandlingen af ansøgninger i fondens bestyrelse tager omkring 14 dage.

Neuengamme Foreningens Rekreations- & Hjælpekasse til fordel for Frihedskampens Ofre

Adresse: Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67, 2270 Kastrup, tlf. 32 51 50 13

Midlerne fra salg af frimærker med overpris, til fordel for frihedskampens ofre og deres minde, udgivet i anledning af 40 års dagen - 4. maj 1985, uddeles til rekreationsformål eller -hjælp i særlige trangstilfælde. Beløb kan søges af danske statsborgere, der er - eller vil kunne anerkendes - i henhold til lov om erstatning til besættelsestidens ofre § 1a. Anmodning om ansøgningsskema sendes til ovenstående adresse.

ABONNEMENT, BLADREGNSKAB OG ANNONCER

Dagmar Mørk Jensen
Damms Teglgård 20, 1 th
6200 Aabenraa
Tlf./fax. 74 62 71 14 og
Tlf. 21 68 47 61
Giro 62 0 32 56

REDAKTION

Kaj Christensen
Sdr. Fasanvej 53, 4 th
2000 Frederiksberg
Tlf. 38 19 68 06
Ansvarshavende

Birgit Krasnik Fischermann
Gl. Vartov Vej 29, 2tv
2900 Hellerup
Tlf. 39 62 83 55

TRYK

Fjerritslev Tryk A/S

TIL ABONNENTERNE

Bladet vil udkomme i månederne februar, april, juni, august og november. Stof der skal med i bladet skal være inde på redaktionen den 1. i måneden umiddelbart før.

PRIS

125,00 kr. i 2001.

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

3. 2001

*Modstand -
vist nytter det...*

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Organ for Sammenslutningen af danske fanger
fra FRIHEDSKAMPEN 1940-45

Buchenwald-klubben
Dachau-klubben
Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen
Landsforeningen af Gestapofanger fra Besættelsen
Hannover-Stöcken-gruppen
Horserød-Foreningen
Landsforeningen af kz-fanger fra Neuengamme
Ravensbrück-gruppen
Sachsenhausen-foreningen
Stutthof-foreningen
Theresienstadt-foreningen
Krigssejlerne

Nr. 3

2001

7. årgang

Erstatning – Tvangs- og slavearbejdere

Det ligger nu fast, at hele erstatningsbeløbet til sin tid vil blive udbetalt direkte til ansøgerne (evt. i rater). Det betyder, at det evt. gebyr til Münchhausen eller Rabuchin ikke bliver holdt tilbage til dem. Da den danske stat har givet tilsagn om kr. 350.000 til dækning af Rabuchins omkostninger, og da Münch-

hausens udlæg formentlig også dækkes fra anden side, ændrer det naturligvis forudsætningerne for evt. aftaler om bidrag til disse.

Såfremt nogen af Münchhausens ansøgere har modtaget en blanket til underskrift fra enten IOM eller Claims, kan den blot videresendes til Münch-

hausen. Den skal ifølge brevet fra finansministeriet ikke sendes til den angivne adresse. De mange misforståelser, der har verseret, skyldes udelukkende tysk bureaukratis langsommelighed.

*Birgit Krasnik Fischermann
Dagmar Mørk Jensen*

Bundesministerium der Finanzen Bonn
V.B. 2-01252 300=01
Telefon 01 98 86 82 25 87, Telefax 01 88 82 86 22 58

20. april 2001

Herrn
Klaus von Münchhausen
Weberstrasse 35
28203 Bremen

Tvangsarbejder-erstatning. Bearbejdning af Deres den 14. september 2000 i Berlin indleverede 3600 enkeltansøgninger.

Deres skrivelse af 7. marts 2001 til Bundeskansleren.

Ærede hr. von Münchhausen,
Spørgsmålet om fortolkningen af § 13 afsnit 1, 1. sætning i loven til oprettelse af Stiftelsen »Erindring, Ansvar og Fremtid«, der ikke mindst vedrører spørgsmål omkring advokat-repræsentation ved ansøgninger, blev efter en parlamentarisk forespørgsel fra forbundsdagsmedlemmet Hohmann den 12. februar besvaret således:

§ 13, 1. afsnit, 1. sætning i loven til oprettelse af Stiftelsen »Erindring, Ansvar og Fremtid« (i det følgende kaldet »opretningsloven«) bestemmer, at ydelserne efter § 11, 1. afsnit nr. 1 eller 2 eller 2. sætning eller 5., i »oprettelsesloven« er yderst personlige og skal søges som sådan. Det betyder især, at kravene ikke kan frafalde. Partnerorganisationerne må kun tilstille ydelserne til den beretti-

gede selv. Reglerne bestemmer derimod ikke, at ydelserne skal gøres personligt gældende, det vil sige, at efter de lov-mæssige regler må også befuldmægtigede ansøge om ydelser til berettigede.

Hvis partnerorganisationerne henviser til, at de berettigede personligt skal underskrive standardiserede ansøgningsformularer, skyldes det ønsket om at forenkle afprøvning og sikring af

berettigelsen. Den egenhændige underskrift har kun funktion som bevis for at udelukke misbrugsmuligheder. Skulle partnerorganisationer returnere ansøgninger af den grund, at de er fremsendt af en befuldmægtiget, er det ikke i overensstemmelse med lovens regler. Advokathjælp kan og skal ikke udelukke af denne regel. Den berettigede skal på den anden side være klar over, at efter hidtidig opfattelse skulle det ikke være nødvendigt med advokathjælp. Omkostninger i den forbindelse vil ikke kunne fås erstattet. (Se også § 19, 3. sætning i oprettelsesloven).

Jeg har bedt Stiftelsen »Erindring, Ansvar og Fremtid« meddele den inden for Forbundsregeringen og Stiftelsen omstridte fortolkning af § 13 i oprettelsesloven til partnerorganisationerne og bede dem følge denne. I henhold til vore samtaler har jeg yderligere konkretiseret:

Hvis en berettiget giver en anden person fuldmagt til at repræsentere hans interesse, skal korrespondance udelukkende gå til den befuldmægtigede. Det vedrører ikke mindst bekræftelsen på modtagelsen af (den uformelle og inden for tidsfristen) indsendte ansøgning.

Hvis partnerorganisationen returnerer ansøgningsformularen til den berettigede, fordi dennes personlige underskrift ikke findes, så skal den befuldmægtigede, som har indleveret den uformelle ansøgning samtidig hermed underrettes.

De havde, som Stiftelsen har meddelt mig i sin tid indleveret 3600 ansøgninger i 40 brevordnere, og bedt om en ubürokratisk behandling. Stiftelsen har efterkommet Deres anmodning.

I overensstemmelse med Dem og under Deres medvirken har man af praktiske grunde opdelt brevordnerne til de syv partnerorganisationer. Med Deres medviden blev der ikke oprettet dellister over de enkelte pakker. Men en samlet liste er til rådighed, hvorefter det kan kontrolleres for hvilke ansøgere, ansøgninger er indgået rettidigt hos Forbundsstiftelsen.

Pakkerne blev i mellemtiden opdelt enkeltvis. En fremstilling af dellister, (hvilke partnerorganisationer, der har modtaget hvilke ansøgninger) kan kun ske ved stort arbejde. Men det vigtigste er i orden ved den samlede liste, der befinder sig i Forbundsstiftelsens arkiv, således at ingen ansøgning kan blive afvist

på grund af overtrædelse af fristen. De af Dem indleverede uformelle ansøgninger, som var vedføjet en påtegning fra hjemstedet, har i mellemtiden fået tilsendt en ansøgningsformular eller vil i det mindste modtage den i nær fremtid. Hvis der ikke er vedføjet en hjemstedspåtegning, bliver ansøgningsformularen sendt til den befuldmægtigede i stedet for til ansøgeren. Jeg foreslår derfor, at De beder Deres mandater meddele, om den af Dem indsendte ansøgning allerede har medført, at den behørig partnerorganisation har fremsendt den ønskede formular. I givet fald kan De bede om, at den af den berettigede underskrevne formular indsendes via Dem.

Efter meddelelse fra Jewish Claims Conference kan de med Kuratoriet for Stiftelsen aftalte ansøgningsformulærer i ethvert ønskeligt antal fås udleveret.

Hvis formularen endnu ikke er kommet hos den berettigede, kan De fortsætte korrespondancen med partnerorganisationen.

Med venlig hilsen
Signeret
Löffler

Politimand i udekommando

På givne foranledning skal jeg herved tillade mig at give mit bidrag til kortlægning og belysning af danske politifolks ophold i tyske koncentrationslejre, arbejderkommandoer m.v. i 1944/45.

Denne beretning omfatter mine kollegers og mit ophold i udekommandoet »Wallwitz« v/ Halle, således som jeg oplevede det.

Vi havde tilbragt julen i lejren »Mühlberg an der Elbe«. Lejren havde status som krigsfangelejr, men uden at vi havde fået del i »en krigsfanges rettigheder«. Som led i udstationering af os i mindre enheder af den ca. 2.000 mand store styrke af deporterede danske politifolk blev jeg sammen med 59 kolleger den 2. januar 1945 »afsendt« fra denne lejr.

Vi havde til denne dato mistet mere end 50 kolleger.

I den gruppe, der den dag forlod lejren, var vi ca. 50 mand fra Aalborg samt et par enkelte af de af tyskerne benævnte »asociale«. De var nu ikke mere asociale end de fleste andre, men de var bare ikke politifolk, men tilfældigt af be-

sættelsesmagten anholdte mænd, der formentlig kun skulle supplere antallet af politifolk op til de 2.000 mand, der åbenbart skulle af sted.

Transporten foregik pr. tog i kreaturvogn fra den lille station Neuburxdorf, der er beliggende nogle få km fra lejren. Vi var ledsaget af værnemagtssoldater, der i modsætning til SS-vagterne var til at tale med. De kunne godt se, hvor det bar hen, og det var de faktisk ikke bange for at give udtryk for. Men de havde måske også bemærket, at vi lige netop havde nået at få en Røde Kors-pakke med i toget – for øvrigt den eneste, som vi her nåede at modtage i Mühlberg.

Vi havde ikke nogen bestemt fornemmelse af, i hvilken retning vi kørte, for som fange hos tyskerne bliver man normalt transporteret i totalt tillukkede vogne. Vi havde fået en lille – meget lille – madpakke med denne gang, og så vidt jeg husker også en dunk med et eller andet drikkeligt. Alene det var et kolossalt fremskridt.

Jeg erindrer, at jeg blev lidt ilde til mode,

da jeg erfarede, at vi kørte »til højre«(!) – det var den retning mod Buchenwald – men jeg kom over det.

Vi var alle meget spændte på, hvad der ventede os. Foreløbig gik det langsomt fremad, og en overnatning måtte vi da også igennem.

Styrelsen i lejren havde stillet os i udsigt, at vi skulle til en lille landsby i nærheden af den større by, Halle, hvor vi alle ville blive anbragt på byens kro, og hvorfra vi så skulle tage på arbejde på de tyske jernbaner. Jeg husker meget tydeligt, at vi drøftede, om en sådan foranstaltning med »krigsfanger på arbejde« var forenelig med Genferkonventionens formålsparagraf, men... men... det ser man nu stort på i den situation, som vi befandt os i. For os drejede det sig om forandring – en forandring kunne næsten kun blive til det bedre – i hvert fald hvad angår kosten. Den havde i lejren været så elendig, at kun de færreste af os var i stand til at kunne rejse sig hurtigt op, uden at det sortnede for øjnene.

Vi havde ikke nogen helt sikker for-

nemmelse af tid eller sted, men på et tidspunkt standsede toget, og vi blev kommanderet ud og med det samme »bedt« om at stille os på række og geled. Her bemærkede vi straks, at stedets navn var Wallwitz, og alt tydede på, at det drejede sig om en landsby, i hvert fald var det en lille stationsbygning. Vi blev ret hurtigt ledsaget af vore vogtere bort fra stationen, og her stødte et par værnemagtssoldater yderligere til. Jeg husker, at en af disse lidt stille sagde »willkommen«. Det var helt forunderligt og ganske anderledes end det, vi var vant til. Vi marcherede – krigsfanger marcherer – kun nogle få hundrede meter fra stationen til – ganske rigtigt – tilsyneladende en lille kro. Et træskilt over en dør angav navnet »Die Grüne Hirz«.

Vi blev ledsaget ind på en plads bag hovedbygningen og herefter gennem en bagdør ind i en sal i ca. dansk forsamlingshussalsstørrelse. Salen var forsynet med etagesenge i træ over det meste af gulvet og med plads til 2 personer i hvert »sæt«. Endvidere sås en temmelig stor kakkelovn samt en scene – alt i alt som et dansk forsamlingshus. Temmelig forbavsende og ganske uvant for os var det, at en ældre mand, tilsyneladende stedets »krofatter« gik rundt og – ikke ligefrem gav hånd – med dog sagde »willkommen« – en helt ny stil. I baggrunden stod en kvinde, »kromutter« samt nogle halvvoksne børn, der betuttede så til.

Men den egentlige modtagelse af os blev foretaget af stedets kommandant, en uniformeret mand i 50-års alderen. Han var en ret så myndig herre. Hans ene uniformsærme var forsynet med »OT«-tegnet og hagekorsarmbind.

»OT« står for udtrykket »Organisation Todt« – rigets arbejdsafdelinger. Han havde ved sin side 4 værnemagtsfolk, som han præsenterede som sin vagtstyrke. Jeg erindrer ikke i dag navnene på de 4 eller på kommandanten selv, men sidstnævnte tildelte vi ret hurtigt øgenavnet »Gammelfar«. Han førte sig frem på en bestemt, men absolut ikke uvenlig måde. Han forklarede os om stedet, om husordenen og om, hvad vi skulle beskæftige os med. Det, som vi især bemærkede hos ham, var nok, at han forklarede os, at han jo var nazist, og så pegede han på hagekorsmærket: »Det skal jeg jo være«. Man lagde mærke til et let lunt glimt i hans øjne, som i hvert fald på mig virkede meget sigende. En anden ting, som han understregede var, at vi under ingen omstændigheder måtte forsøge at flygte, idet han pointerede, at han i så fald havde ordre til at lade et tilsvarende antal af de

tilbageblevne skyde. Der havde tidligere været russiske krigsfanger i hans varetægt, oplyste han, og som han udtrykte sig: »Jeg vil meget nødig skulle udvælge nogen – igen«. Vi fik aldrig bekræftet, om sådanne hændelser virkelig havde fundet sted. Men alt i alt dristede vi os efterhånden til at tro på, at vi her havde mødt en mand, som i hvert fald ikke syntes at være os direkte fjendtligt stemt. Selve krigens gang berørte han ikke. Vi måtte, sagde han, være forbedret på, at vi skulle i arbejde. Vi ville blive inddelt i 3 arbejds hold, et »Trothold« et »Hallehold« samt et »Grofskugelhhold«, hvilket sidste jeg kom til at tilhøre.

Vi ville ikke få mulighed for at møde os med byens beboere, det var strengt forbudt og forbundet med hårde straffe, hvis vi gjorde forsøg i den retning. Det var nu heller ikke den fremherskende trang hos os.

»Gammelfar« sluttede af med at byde hver og en velkommen. Man må nok sige, at de fleste af os var lettere forvirrede efter dette møde.

Herefter var der spisning. Jeg husker ikke, hvad maden bestod af, men formentlig roesuppe, det var meget almindeligt på de kanter, samt sikkert den vanlige humpelbrød – »savsmuldsbrød«!. Maden blev fremstillet i kroens bryggers med »kromutter«, fru Scharff, som kogekone, og det var det fremdeles.

Vi fik anvist vores vaskerum og toiletter. Vi kunne nu igen vaske os i vand, som vi ikke behøvede at frygte skulle være fyldt med bakterier, og vi kunne sidde på et rigtigt lokum – bare det at kunne sidde ned og »producere« – det havde vi ikke kunnet i måneder. Man kunne pludselig være helt alene med lukket dør, endda vistnok låst, det var helt vidunderligt.

På et tidspunkt blev der proklameret »Zu Bette gehen« – hvilket luksusudtryk – »at gå i seng«, og det var næsten ikke til at fatte, at man nu virkelig skulle i seng. Udtrykket »seng« havde vi næsten glemt. Tænk, efter så mange måneder uden en sådan nu at kunne krybe i en sådan indretning, ganske vist »etage«, men at kunne ligge – helt alene – at kunne ligge på sin egen madras med indbygget skråpude, at have sit eget tæppe, at kunne vende sig uden at skulle spørge om lov hos sidemanden, det var en ubeskrivelig fornemmelse. Når så dertil kommer, at man kunne trække af tøjet og endda holde varmen – vi havde jo ikke været af tøjet om natten, siden vi blev sendt af sted – vil enhver kunne forstå, at det her var en virkelig følelse. Søvn behøver ingen at lede efter.

Jeg mener at kunne huske, at vi skulle på arbejde allerede dagen efter ankomsten.

Grofskugelhholdet bestod af ca. 20 mand. Vi afmarcherede i mørke meget tidligt og med en »Unteroffizier« som ledsager og eneste bevogtning. Toget, vi skulle med, kom fra Magdeburg/Achersleben, Könnern. Vi fik tildelt 2 kupeer i en kort gammeldags kupevogn, der udenpå var forsynet med et skilt: »Nur für Kriegsgefangene«. Alene det at kunne rejse i kupe, det var lidt af en luksus, selv om det var så som så med luksus i selve kupeerne. Men blot det at kunne sidde på et rigtigt sæde, at kunne kigge ud gennem vinduerne, som oven i købet kunne rulles ned, det var en fremgang uden sidestykke.

Grofskugel er en lille – eller rettere var – en lille landstation beliggende en snes km øst for Halle som 3. station i retning mod Leipzig. Strækningen er dobbeltsporet. Stationsbygningen havde været udsat for et bombardement, som helt havde lagt den i ruiner. Den skulle nu genopbygges, fik vi oplyst af en »Rotenführer«, der præsenterede sig som vores kommende daglige arbejdsleder. Hans stillingsbetegnelse refererede til en mellemting mellem en SS-mand og en jernbanekolonnechef. Han var uniformeret/sort og med dødningehovedemblem i kasketten. Vi blev nu aldrig helt klar over blandingsforholdet, men en del SS-mand og to/tre dele jernbane er nok en rimelig ansættelse. Til sin hjælp havde den pgl. en belgisk »Vorarbeiter«, der lige fra den første dag ikke faldt ud til sin egen fordel – set med vore øjne. Han var helt afgjort ansat, og hans tilstedeværelse i »Det Tredje Rige« var klart baseret på frivillighed. Vi anså ham for at være en rigtig dårlig fyr. Førstnævnte gjorde os opmærksom på, at såfremt vi arbejdede godt og villigt, så ville han drage omsorg for, at vores brødration ville blive sat i vejret, hvori mod sidstnævnte, endda jævnlige, gav udtryk for, at såfremt vores indsats ikke var tilfredsstillende, så ville han, belgieren, drage omsorg for, at rationen blev sat ned.

Vi fik udleveret hakker, spader og skovle, og det var vores opgave at grave en kælder ud. Den lå i forvejen i ruiner efter bombardementet. Det var så meningen, at det nye – udvidede hul – skulle bruges som fremtidig beskyttelsesrum til togrejsende samt stedets beboere. Det lød jo meget fornuftigt. Med hensyn til arbejdet, så gik der hurtigt »kuk« i det. Der var et dårligt – meget dårligt – forhold mellem vore 2 ledere, og vores interesse i at få arbejdet færdigt

var også af begrænset omfang, så vi »halede den i ørerne« ved enhver lejlighed. Vi var klar over, at skulle der arbejdes, så var denne arbejdsplads nok noget af det bedste, der kunne tilbydes – nogenlunde tålelige arbejdsforhold – langt uden for en storby – nok af frisk luft – men dog nogen fare for luftangreb. Striden omkring reguleringen af vores brødration – op/ned – blev ikke det store problem, det blev mest til en balance mellem de 2 formænd. Vi overværede et par gange et mindre opgør mellem de nævnte, og det var tydeligt, at diskussionen vedrørte vores arbejdsindsats. Det skal også fortælles, at vi ved en bestemt lejlighed havde en afløser på til den ene af lederne, jeg husker ikke til hvilken. Denne afløser må have haft kik på en kollega, Hausted Christensen, som han nok mente bestilte for lidt, for pludselig langede den pgl. ud efter H. Christensen, der imidlertid slog igen. Jeg må nok sige, at der blev lidt stille omkring os, men de to stod lidt og betragtede hinanden, og herefter fortsatte arbejdet. Jeg kan ikke lade være med at tænke på, at hvis episoden havde fundet sted i Buchenwald, så ville vores kollega helt sikkert ikke være at tælle blandt os, der til sidst vendte hjem.

Det skal oplyses, at en kollega fra Aalborg, Erik Johansen, der nok var den af os, der var mest fortrolig med det tyske sprog, havde vi meget gavn af. Han fungerede, foruden som tolk, tillige som en slags tillidsmand i »Grofskugelkommandoet«, idet tyskerne krævede en sådan. Tillidsmandsopgaverne var nu ikke af større omfang, idet det jo her var arbejdsgiveren, der ledede og fordelte arbejdet – færdigt! Men så var man også sikret beskæftigelse foreløbig, og der var jo ingen fare for fyring eller hjemsendelse. Det var den tids form for »Tryghed i ansættelsesforholdet«.

Vi havde jævnligt luftalarm, og når det skete, var det tilladt – og tilrådeligt – at kaste alt, hvad man havde i hænderne og løbe til det nærmeste beskyttelsesrum, der i vores tilfælde befandt sig ca. 1 km borte. Rummet var indrettet i en skrænt, og indgangen var dækket af en halmstak, således at vi måtte kravle derind »på alle fire. Når alarmløden – den kunne høres fra Halle – var vi klar over, at vi måtte af sted straks, og denne opfattelse deltes af såvel vores »führer« som af belgieren. Det forlød nemlig, at 12 engelske krigsfanger, som vi havde været afløser for, alle var blevet dræbt ved det tidligere omtalte bombardement.

Når den omhandlede strækning var et oplagt emne som bombemål, skyldtes

det den omstændighed, at linjen var meget benyttet til militære transporter mod øst. Det var vi ofte vidner til, idet vi nemlig af og til blev sat til at reparere jernbanesporene uden for selve Grofskugel i form af arbejde med udskiftning af skinner sammen med tyske civile jernbanearbejdere. Vi blev mest brugt til i flok at skulle bære de kolossalt lange og tunge skinner og lægge disse på plads på svellerne. Det var et særdeles besværligt, men også farligt arbejde. Endvidere måtte vi være med til at »stoppe sveller« som det hed. Det sidste bestod i, at vi med tunge hakker skulle støde skærver ind under svellerne. Også det var meget udmattende for os. Vi måtte her jævnligt træde til side, når de militære transporter skulle passere østpå ad det spor, der ikke var under reparation. En sådan transportkolonne kunne godt bestå af måske hen imod et halvt hundrede tungtlastede godsvogne, der var lastet med kanoner, lastbiler og tanks, både store og små. Der sås også af og til personvogne tæt pakket med soldater. Transporterne, der altid bevægede sig meget langsomt, måtte formodes at gå direkte til den østfront, som nu hurtigt nærmede sig vores område. På et tidspunkt stod russerne ikke langt fra byen Chemnitz, den nuværende Karl Marx Stadt. Vi kunne på slutningen af vores ophold af og til høre svag kanontorden.

Under vores ophold/arbejde på stationen var vi af og til sammen med nogle sovjetrussiske kvinder – yngre. De fortalte, at de var tvangsarbejdere, altså på en måde også deporterede, og at de arbejdede i markerne for tyske landmænd. Deres ophold i Grofskugel hang sammen med, at vi havde et arbejds-skur- »Refugiet« – af os benævnt. Her kunne vi indtage vores »humpelbrød«, og de omhandlede piger havde fået tildelt det samme skur til samme formål. Disse sammenkomster, der fandt sted holdvis, var faktisk ret så hyggelige, om det udtryk kan bruges i disse omgivelser. Det var officielt forbudt at have noget samkvem med pigerne, men det tålt. Det blev nu kun til enkelte ord. Vi havde jo ikke noget, og de havde heller ikke noget at friste med. Men det kan da i denne forbindelse fortælles, at vi lærte dem nogle enkelte danske ord og udtryk, hvis betydning nok ikke kan stå for en nærmere prøvelse, de er i hvert fald ikke egnede til gengivelse på tryk i dansk version. Men vi lærte også nogle russiske ord af pigerne, som de morede sig højlydt over, når vi satte lyd til dem, så jeg ved snart ikke!

Under vores ca. 3 mdr. lange arbejdsperiode i Grofskugel skete det nogle

gange, at der skulle sendes fanger til særlig indsats ved en industriby, Merseburg, der ligger syd for Halle. Her befandt sig de såkaldte »Leunaværker«, der oprindeligt fremstillede kunstgødning, men som nu under krigen havde omstillet produktionen til fremstilling af syntetisk benzin – hvordan man så ellers gør det. Når det skete, skulle alle tre arbejdsafdelinger af sted, så vidt jeg erindringsmæssigt. Området ligger i et meget sumpet terræn. Disse værker var et oplagt bombemål og nød jævnligt de allieredes bevågenhed ved såvel dag- som natangreb. Her kommer vores rolle ind i billedet. Vi var udset til sammen med flere hundrede andre fanger at rydde op og reparere jernbanespor efter sådanne angreb.

Turene hertil var på den ene side ret eftertragtede, idet arbejdet var forbundet med ekstra suppe – den såkaldte »Einsatzsuppe«, der var af en sådan kvalitet/kvantitet, at det godt kunne være en virkelig dag for os – rent madmæssigt. På den anden side var turene både frygtede og forfærdelige, idet der ustandseligt var fare for angreb fra luften, der forlød altid at være voldsomme. Således kan det berettes, at vi ved en bestemt lejlighed, mens min »gruppe« var i færd med at rydde op i og omkring sammenstyrtede bygninger, hvis rester skulle fjernes fra jernbanesporene og samles i dynger, pludselig blev opmærksomme på et par flyvemaskiner, der fra stor højde dykkede ned over fabriksområdet, der var adskillige kvadratkilometer stort. Der blev næsten samtidig blæst luftalarm. Engelske – rigtige krigsfanger – der arbejdede sammen med os, nærmest skreg, at et luftangreb ville sætte ind om få minutter. De to maskiner var ude af syne, men vi kunne høre lyden fra en større styrke af flyvemaskiner. Det var tydeligt, at det drejede sig om bombere, der var på vej. Vore efterhånden øvede øren kendte denne tunge, dybe brummende lyd. Englænderne begyndte at løbe – og vi efter dem. Under løbet bemærkede vi, at der fra nogle kæmpemæssige rør udspyedes en kraftig røg. Vi erfarede senere, at det var fabrikkens forsøg på at sløre området. Beskyttelsesrum for vores vedkommende bestod af en kæmpemæssig spids cementbunker, nærmest som en sukkertop med en højde på 25-30 meter. Denne top bar tydelige spor efter tidligere »besøg«. Vi blev jaget – virkelig jaget – ind i bygningen af tyske vagtposter, der ikke sparede på hverken råb eller stokkeslag. Det er svært at kunne angive, hvor mange bunkeren kunne rumme, men det drejer sig om

adskillige hundrede. Man løb ind gennem en stor jernport. Porten blev lukket og så låst ved maskinkraft, da bunkeren var fuld. Hvad der blev der af de overskydende, er jeg ikke klar over. Man gik opad og rundt som i Rundetårn i København. Luften blev meget hurtigt tyk, og der bredte sig en svært beskrivelig stemning af frygt – ren og skær frygt. Vi kunne høre en svag brummen af flyvemaskiner, og vi kunne mærke en duven i bunkeren. Jeg husker ikke, om vi kunne høre bomber eksplodere. Det var en særdeles ubehagelig og uhyggelig fornemmelse, sært, at der ikke udrød panik. På et tidspunkt – måske i løbet af en time – vi var jo frataget vore ure – blev porten åbnet, og en befriende stemning bredte sig, da vi blev lukket ud – denne gang uden at blive jaget. Hele området bar tydeligt præg af at have været udsat for bombardement. Jernbaneskiner var pløjet op, kæmperør, der forbandt de forskellige fabriksområder, var på flere steder smadret, og damp og røg sås strømme ud overalt. Mærkelig nok så vi ingen brande – jeg så i hvert fald ingen – men området var jo også meget stort og uoverskueligt.

Der kunne skrives meget mere om skaderne, men jeg vil indskrænke mig til det her anførte.

På et tidspunkt efter et sådant bunkerophold blev vi kommanderet til at rydde op ved et jernbanespor, idet en godsvogn skulle skubbes – af os – frem til en bygning. Her blev før omtalte »indsatssuppe« uddelt. Mens vi sad og spiste denne suppe – af hvad husker jeg ikke, men formentlig af vores medbragte suppekopper af blik – som var ret velsmagende, vel det mest velsmagende vi havde fået i måneder – melsuppe med nudler samt kødstykker af ubestemmelig oprindelse, men som oprådte i en mængde, som sjældent sås på de kanter – opdagede vi et hul i jorden, vel 30x100 cm. Ingen af os gjorde os forestillinger om hullet lige med det samme. Vi havde i dagens løb bemærket eksplosioner i området, hvorved der stod søjler af jord og mudder op i luften i en højde på måske 50 meter. Pludselig udbryder en kollega, Kristian Sørensen, Århus: »Det her er en »blindgænger«. En sådan er en bombe, der er indstillet til at eksplodere efter kortere eller længere tid. Vi var alle enige om, at vores hul måtte hidrøre fra en sådan djævelsk indretning, som således måtte formodes nu at ligge og tikke minutter næsten direkte under os. Da var der nogle danske politifolk, der pludselig fik benene på nakken og simpelt hen flygtede til et andet sted – uden huller.

Når en sådan bombe, som vi af engelske og canadiske krigsfanger, hvoraf mange selv var flyvere, fik at vide ved 250 kg, eksploderede, skulle man synes, at det måtte give et øresønderrivende drøn. Det er ingenlunde tilfældet. Det giver, når den sprænges, og det er tæt på, en hul, dump, meget »mørk« lyd, hvis man kan forestille sig en sådan lyd. Et øjeblik efter bliver man udsat for et sug, der trækker en mod eksplosionsstedet, for et øjeblik efter da at blive »skubbet« bort fra stedet. Man *kan* nå at søge ly for nedslagene, hvis man meget hurtigt fik et eller andet over sig, f.eks. løse brædder eller lignende. En kollega og jeg havde en aftale med en dør, der havde været udsat for ufrivillig afmontering. Jeg erindrer, at vi havde gavn af den i hvert fald een gang, så vi holdt os så vidt muligt i nærheden af vores »beskytter«. Nedslagsstykkerne bestod for det meste af frosne jordklumper, mudder, sten og murbrokker. Vi blev ikke vidner til, at »vores« bombe eksploderede, men vi holdt stedet under konstant opsyn.

Tyskerne havde deres egen specielle og grusomme måde at søge efter blindgængere på. Det skete ved hjælp af fanger fra KZ-lejre eller fængsler. Disse fanger havde påmalet et rundt rødt mærke på ryggen af fangedragten, hvilket betød »Torsperre«, d.v.s. fanger, der var dødsdømt, men som man jo nok mente at kunne drage nytte af endnu en tid inden... De ankom til stedet behørigt ledsaget af SS-folk og forsynet med lange tynde metalstænger, som de skulle stikke ned i blindgængerhullerne for på den måde at opspore ueksploderede bomber. De oprådte 2-3 mand sammen og med SS-erne i en for de sidstnævnte sikker afstand fra »arbejdsområdet«. Det er vel unødvendigt at oplyse, at vogterne bar den sædvanlige udrustning – maskinpistol i altid vandret stilling. Vi blev i vores gruppe ikke vidner til, om bomber på denne måde blev fundet.

En hændelse af særdeles uhyggelig karakter må nødvendigvis med i denne beretning. Den har brændt sig ind i mit sind på en sådan måde, at den har givet mig – eller beredt mig – mangen en søvnløs natte med mareridt, forvirring, »forestillinger«, svedanfald m.m.

En morgen, da vi med tog var ankommet til Leuna, og der skulle ryddes op efter et omfangsrigt, natligt bombardement, skulle vi passere et sted, hvor en del andre fanger stod og betragtede et eller andet. Det skulle vise sig at være 2 eller 3 allierede flyvere, der lå på den frosne jord – spredt. En nærmere beskri-

velse af, hvad vi her blev vidner til, er næsten umulig, det berører mig dybt, hver gang mine tanker går tilbage til hændelsen. Men... et hoved af en flyver – jeg husker ikke, hvor meget krop, der var tilbage, var slået fuldstændig fladt – 40-50 cm i diameter. Flyverens øjne stirrede op mod os. En forvredet arm/hånd lå ud til siden, og man så bl.a. en vialsesring på en finger. Indvolde var sprøjtet op på et plankeværk. To ben, der var skilt fra en krop, lå nogle meter fra de andre kroppe, og det var tydeligt, at flyverens støvler var fjernet ved at ryste benene ud.

Der kunne skrives mere om denne hændelse, og hvad man føler, men jeg stopper her, idet det ikke tjener noget formål at fortsætte, da en videre beskrivelse er belastende, måske også for læseren.

Det var tydeligt, at synet af de dræbte gjorde et – om muligt – endnu større indtryk på de engelske og canadiske krigsfanger, hvoraf, som tidligere nævnt, mange selv var flyvere, nu at stå ved deres døde kammerater.

Men forstå os, når disse minder aldrig kan udviskes eller glemmes.

Sluttelig vedrørende vores udkommando til Leunaværkerne vil jeg nævne mit sidste syn på stedet. I udkanten af området havde man i løbet af en arbejdsdag samlet 10-15 døde krigsfanger i en bunke. De var formentlig alle blevet dræbt samme dag – nok af blindgængere – eller muligt, fordi de ikke havde været så heldige at nå med i beskyttelsesrum. Jeg husker, at jeg ved den lejlighed tænkte på, at det så ud som om en – pænt ordnet – bunke sække, der lå klar til forsendelse.. men det var jo også på en måde en rigtig antagelse. Denne besynderlige tanke skal nok ses under indtryk af den lange række af forvirrende oplevelser, man havde i løbet af en arbejdsdag.

Som tidligere beskrevet blev jernbanestrækningen mellem Wallwitz mod Halle og videre mod Grofskugel og Leipzig flittigt benyttet til transport af tropper og materiel til fronten. Ved en bestemt lejlighed skulle der udtages 2 eller måske 3 mand til »Sonderdienst«. Jeg blev en af dem – jeg husker ikke, hvem de andre blev. Jeg erindrer ikke, efter hvilke regler denne udvælgelse fandt sted, eller hvem der foretog den, men jeg kan næppe forestille mig, at nogen af os har meldt os frivilligt. Alene udtrykket »særtjeneste« varslede ikke noget godt. Men i hvert fald blev 2 af os anbragt på en åben vogn, den bageste, i et tog mod Halle/Leipzig. Jeg mener, vi stod på i selve Wallwitz. Toget bestod

mest af åbne godsvogne med militære lastbiler samt nogle få lukkede godsvogne. På vores vogn var der anbragt antiluftskyts – var det vel – som var betjent af 2 soldater, der tydeligt havde til opgave at beskyde evt. angribende flyvere. Soldaterne var på vores egen alder, og de var absolut høflige og venlige over for os, men de havde jo nok opdaget, at vi havde cigaretter – tilført os gennem Røde Kors, og det er da også muligt, at vi har givet dem en smøg. Soldaterne forklarede os, at flyveren vidste, at der var fanger med toget – hvordan og hvorledes – var vi ny lidt uforstående over for, men soldaterne lod da til at tro på det, og det var jo godt for dem. Jeg mener, at vi blev »omladet« til tilbageturten på Leipzigs godsbaneterræn, men i hvert fald blev vi ikke angrebet. Jeg husker også tydeligt, at soldaterne gav udtryk for, at de meget gerne så os igen, men det nærede vi nu ikke noget større ønske om. At vi hindrede et angreb, er der vist ingen, der tror på. Når jeg i dag tænker på denne episode, kan jeg alligevel ikke lade være med at drage sammenligninger med nutidens gidselaf-færer. Det skal dog anføres, at vi ikke var, eller vel ikke nåede at blive bange, men det skyldes måske dels sløvhed og dels alder (23 for mit vedkommende), da har man nok en anden frygttærskel, end man ville have haft i dag.

Luftalarmer oplevede vi ved flere lejligheder. Således husker jeg en dag – formentlig en søndag, idet jeg mener, at alle var hjemme – da et tog – jeg mindes ikke, om det var et militærtog – der holdt på stationen tillige med et »Kleinbahnzug« (en privatbane havde endestation i Wallwitz) – blev angrebet midt på dagen. Pludselig kom en såkaldt »Tiefflieger« fra stor højde ned over byen – jeg så den nu ikke – den var borte i næsten samme nu. Endnu en maskine kom ned over området. Jeg hørte dem begge. I løbet af ganske få minutter blev der et øresønderrivende skyderi, der foregik i ret lange salver. Jeg husker ikke, om vi nåede at beskytte os, men vi havde heller ikke noget egentligt beskyttelsesrum – her kunne vi godt have brugt vores »sukkertop« fra Leuna. Det viste sig, at de to maskiner havde ramt i hvert fald lokomotivet på hovedlinjen. Vi kunne se, at maskinen var svært beskadiget, idet meget damp og røg stod ud fra den. Der var tilsyneladende også ramt et par vogne, ligesom privatbanetogets vogne tilsyneladende også havde fået skader. Svellerne fra et sidespor stak op med enderne. Alt kunne betragtes fra kroen. Kort efter vendte den ene flyver tilbage og beskød blokposten lidt vest

for stationen og ødelagde en del af bygningen. Vi erfarede senere, at den vagthavende var blevet dræbt. Vi havde lejlighed til nogle timer senere at gå ned på jernbaneanrådet, hvor vi fandt en del hylstre fra 20 mm maskinkanoner. Det var en meget voldsom oplevelse for os med dette »besøg udefra«, men i vores situation alligevel opløftende. Det forlød, at ingen mennesker – ud over den vagthavende på blokposten, havde lidt overlast, men alle var vel også flygtet, allerede da den første maskine aflagde sin »lynvisit« – så nok derfor.

Med hensyn til bombardementer erindrer jeg særlig een bestemt hændelse, da vores Grofskugelhold på vej til eller måske fra arbejde pludselig blev beordret ud af vores i forvejen holdende tog, der var standset på Halles godsbaneterræn. Vi havde ikke bemærket, om der var blæst luftalarm, det var ikke altid, man nåede det. Men alarm, det var der i hvert fald. Vi hørte og mærkede i høj grad eksplosioner med det tydelige »sug og skub«, da det var ret tæt på. Vi holdt i nærheden af et par jernbaneviadukter, hvor spor krydsede hinanden. Vi styrtede – sammen med vores bevogter – ind under en af broerne, hvor der i forvejen lå en del mennesker klumpet sammen, bl.a. nogle russiske krigsfanger. Flere af disse slog kors for sig, en så jeg ligge med foldede hænder. For mit eget vedkommende tog jeg min nu genudleverede tegnebog og bed i den for på den måde at have åben mund af hensyn til trommehinderne. Jeg må have været meget nervøs/forskrækket – som alle andre tydeligt var det – for jeg bed dybe mærker i læderet. Jeg har den dag i dag tegnebogen (gemt hen) med mærkerne efter tænderne som et dystert minde om en særdeles farefuld hændelse ved Halle. Heldet var med os den dag. Der blev ikke forvoldt skader i umiddelbar nærhed af det sted, hvor vi bogstaveligt lå flade mod jorden. Det skal bemærkes, at vi ikke kunne se de bombarderende maskiner – det kunne vi også godt undvære – men bombet, det blev vi i hvert fald. Vi kunne senere se røg fra brændte steder. Vi var også vidner til et stort bombardement på Leipzig en nat, dog kunne vi kun se lysglimtene, høre detonationerne og se mange lyskegler op mod himlen i forsøget på at indkredse flyvemaskinerne. Det var naturligvis et storslået/flot syn – men udtrykket kan man næsten ikke være bekendt at anvende, når man, som vi, vidste, hvilke frygtelige hændelser med død og ødelæggelse, der i selvsamme øjeblik fandt sted i byen Leipzig.

En givenhed, som også har brændt

sig ind i mit sind, indtraf en aften, da vi skulle marchere (fanger marcherer stadigvæk) ad en gade, formentlig i Halle – anledningen husker jeg ikke, men vi har nok været på vej til eller fra et stykke ekstrarbejde, muligvis flytning af halm-baller til beskyttelsesrum, som vi også af og til blev beordret til. Vi var under bevogtning af i hvert fald et par soldater, hvoraf den ene var ny for os – og ikke helt ung. På et tidspunkt under turen slog nogle kvinder, yngre, følgeskab med den sidstnævnte. Hvad der blev talt om nøjagtigt dem imellem, fik jeg ikke fat på, men i hvert fald indgik ordene »Dänische Polizeileute, Eisenbahnsarbeiter, Gefangne« i samtalen, det hørtes tydeligt, men det har vel også været meningen. Om kvinderne spyttede på os (det var ellers meget almindeligt mod fanger), lagde jeg ikke mærke til, men de trak i hvert fald tæt ind på os, og de hvinede og grinede, som nu piger gør i den alder. De foregav at gå i takt med os tydeligt i den hensigt at slå os ud af takten. Kvindernes gøren og laden morede den nævnte soldat sig meget over – endda højlydt. På et tidspunkt må det være blevet den anden vogter for meget. Han gik pludselig over på den anden side af kolonnen og sagde et eller andet til den nye, der straks blev alvorlig – og pigerne forsvandt. Når jeg medtager denne episode, som jo ikke var særlig voldsom, men som var meget nedværdigende og smertelig for os, idet vi jo var ude af stand til at kunne fortage os noget som helst, så er det for at give et billede af, at ikke alle vore vogtere behandlede os rimeligt og for at beskrive, på hvilken måde man fra civilbefolkningens side selv i krigens sidste uger håned os.

Man vil nok kunne forstå, at den aften var det tæt på at gå galt. Vi var enige om, at episoden skulle refereres til »Gammelfar«, og det *blev* den (derom senere).

En aften, efter at vi med det sædvanlige tog var rejst fra Halle mod Wallwitz, stoppede toget pludselig ude på strækningen noget vest for Halle. Vi fik besked på at blive siddende i toget. I løbet af en times tid fik vi ordre til Aussteigen. Man var så høflig at fortælle os, at en »banemotor«, hvad det så ellers er for en indretning, var faldet af toget, og at vi nu skulle afvente et tog, der skulle bringe os hjem. Vi ventede meget længe endnu, uden at der skete noget, men en af vagterne sagde pludselig til os, at vi havde hans tilladelse til at gå til Wallwitz. Det var der ikke større stemning for, men en Nørresundbykollega, Nørregaard, og jeg blev enige om, at det kunne vi nok klare, og det var jo også

lang tid siden, at vi havde været lidt ude for os selv. Vi kendte naturligvis ikke vejen, kun retningen, og så havde vi månen, så vi mente, at opgaven var overkommelig. Forstå os, når vi talte om, at det faktisk var en herlig fornemmelse at være uden for tyske falkeblikke, som vi jo ikke havde været det – dag og nat – i måneder.

Da vi havde gået et stykke vej, kom vi til at følges med en ældre dame – i hvert fald betydelig ældre, end vi var. Mødet med hende kom pludseligt, og hun viste tydelig angst for os, så vi måtte berolige hende så godt, som vi nu kunne det. Efter at vi havde fortalt hende lidt om os selv, og hvorfor vi opholdt os her, må hun have følt nogen tryghed ved os, idet hun blev helt snakkesalig, og det kan da nævnes, at vi fik lov til at bære noget af hendes oppakning, der bestod af et par tøjbylter og en papkasse. Vi fulgtes over en strækning på måske 3-4 km. Hun fortalte os bl.a., at hun i en af sine pakker havde sin søns tobaksration, som hun skulle have sendt til »Mein lieber Junge«, som hun udtrykte sig, han var ved østfronten. Det var jo sådan set en rørende historie, men vi havde jo også på det tidspunkt en mor, hvis søn også var ude. Det var en lidt særpræget situation, vi befandt os i. Det ville have været ondt, hvis ikke vi havde behandlet hende korrekt, hvad vi også mener, vi gjorde. Vi kunne i hvert fald mærke, at hun følte for os. Vi skiltes fra hende med et gensidigt ønske om, at den forfærdelige situation, som vi alle befandt os i, snart måtte blive bragt til ophør. Hendes sidste ord til os var, at hun ville hilse sin søn fra os (uopfordret). Jeg gad vide, hvor meget nazist der var i hende, men det kan man ikke vide, men det var i hvert fald et andet møde med civile end det nys beskrevne fra Halle.

Efter hen imod et par timers vandring nåede vi velbeholdne, men meget trætte, frem til Wallwitz, hvor vi også var meget ventede. Da alle andre for længst var nået frem, havde de talt om, hvad der mon ville være sket, hvis de sidste to udeblev. Den almindelige mening var nu den, at der sikkert intet ville være sket – hvor skulle vi for øvrigt være taget hen – vi fik hvert fald ingen skældud af »Gammelfar«.

En god oplevelse havde vi en søndag – jo, jo, om søndagen havde vi skam fri. Da inviterede »Fatter« os på en spadseretur. Det forstod vi ikke straks, men skam om han ikke bekendtgjorde, at han for egen regning og risiko ville lade os spadserere – ikke i rode – men i rodet-kolonne – til et højt beliggende sted nogle få km. nord for Wallwitz, »Petersberg«.

Vi blev ledsaget af chefen selv samt et par af vagtpersonalet, og tro mig, så vidt jeg husker, uden gevær. Det var vel nok en dag for os. Vejret var ualmindelig smukt med høj sol og milevidt udsyn. Stedet kunne minde om Møens Klint – uden hav – der var i hvert fald en næsten lodret skrænt ned i en grusgrav, eller muligt et stenbrud. Jeg erindrer, at vi talte om, at blot et par enkelte skridt frem, så havde man ikke flere bekymringer. Jeg tror nu ikke, der var nogen, der virkelig overvejede. Dagen i sig selv var jo befordrende for de lyse tanker, lige som der jo også var mange andre tegn på, at hele systemet var ved at bryde sammen.

Dagen efter var det hverdag igen, og vi måtte atter på arbejde.

Det skulle imidlertid blive en af mine sidste arbejdsdage. Vi blev sat til at tømme nogle jernbanevogne med kul på Halle banegårdsterræn. Det foregik med skovl. Kullene skulle kastes over en temmelig høj vognside og ned på jorden. Det var et meget trættende og udmarvende arbejde. Det stod på et et par dage. Under dette arbejde mærkede jeg pludselig et voldsomt stik bag i mit højre knæ. Jeg måtte stå stille lidt, men begyndte så atter at kaste kul. Stikket kom igen, og den tyske formand, der var en civilklædt mand, kunne se, at noget var galt. Han bad mig – i en uvant venlig tone – sætte mig ned, og lidt senere »stak han mig til side« indtil arbejdstids ophør. Jeg spekulerede meget på, om det drejede sig om sygdommen »flegmone«, som jeg vidste var en alvorlig ernærings sygdom, og som bestod i betændelse i kødet. Jeg vidste også, at flere havde fået amputeret lemmer (set hos mange i Buchenwald) og mange var gået helt tabt. Jeg var meget ængstelig. Jeg blev fritaget for arbejde de følgende dage, men smerterne tog til, og benet blev halvstift, og det svulmede en del op. »Gammelfar« beordrede mig til Könnern til »Der Stabsarzt« – en militær læge, der også skulle tage sig af både krigsfanger og andre ikke-militære syge, bl.a. os.

Vi havde i Wallwitz fået forstærkning af vagtmandskabet i form af en »Folkestormsmænd« på ca. 60 år, og som i sit civile liv var barber i Nauendorf, en lille stationsby på strækningen mod Könnern. Han blev udset til at skulle ledsage og passe på mig under min tur til lægen. Da jeg fra min skoletid har haft et rimeligt forhold til stedets sprog og nu fået det videreudviklet, kom jeg hurtigt til at stå på god fod med denne barber. Han spurgte mig – en fange(!) – om det var muligt, at han i Nauendorf kunne stå af

og besøge sin kone, og om vi kunne lave en aftale om, at jeg returnerede med et bestemt tog. Joh, det mente jeg ikke, at jeg kunne begå nogen fejl ved at aftale. Så da vi kom til Nauendorf, stod barberen af – og jeg langede endda hans gevær ud til ham gennem kupevinduet – han havde selv taget sine papkasser, så derfor måtte jeg hjælpe ham med hans »skytsengel«. Jeg måtte endelig love ham at komme tilbage med det aftalte tog, ellers ville han blive hårdt straffet, sagde han, og det skal nok passe. Jeg rejste således videre til Könnern helt alene, og jeg var så heldig at bjerpe mig en sideplads. Jeg fandt hurtigt »revieret«, som jeg i forvejen var orienteret om lå lige i nærheden af stationen. Besøget hos lægen var særdeles deprimerende for mig. Denne erklærede straks, at min sygdom kunne fastslås som »flegmone«, og som han udtrykte sig: »Såfremt betændelsen ikke hurtigt forsvinder, amputerer vi«. Lægen var fåmælt, kold og upersonlig i et og alt. Sveden sprang frem, og jeg fik besked på at sætte mig og vente. Jeg bemærkede et par unge mænd – åbenbart krigsfanger – der gik i en mindre have lige i nærheden af venteværelset. De gik og såede et eller andet. Efter en kort tid blev en af disse kaldt ind, formentlig af SS-lægen, og efter en kort tid kom den samme ind til mig. Han præsenterede sig som russisk krigsfange – medicinstuderende. Han talte et for mig forståeligt tysk, og han skulle tage sig af mig. Jeg husker, at han vaskede hænder, hvorefter han gav sig til at klemme på mit knæs bagside, som nu var meget betændt. Han fremtog – tro mig – et barberblad, som jeg i hvert fald ikke så, at han desinficerede. Han snittede let i kødet, mens han fortsatte med at klemme med den ene hånd. Det gjorde vanvittigt ondt, men ud kom en del materie, der lugtede ganske forfærdeligt. Men det lettede betydeligt. Russeren vaskede såret, forbandt benet, og jeg fik ekstra gaze med mig. Jeg må nok sige, at »medicinmanden« gjorde, hvad han kunne for at lette min situation. Jeg fik besked på at tage hjem. Lægen så jeg ikke mere til. Der var ingen, der tilsyneladende undrede sig over, at jeg kom uden ledsagelse.

Jeg returnerede med det første tog – som aftalt – og det kan nok være, jeg var ventet i Nauendorf. Der stod en del mennesker på stationen, og blandt dem min barber, der stod og vinkede helt overstrømmende, som var det en længe ventet søn, der nu kom hjem.

Jeg var klar over, at min tid som aktiv arbejder ved de tyske jernbaner nu var

slut, og jeg var også fritaget for dette job resten af tiden i Wallwitz.

Få dage efter at jeg var blevet »hjemmegående«, fik vi pludselig besøg af Gestapo. Jeg erindrer ikke, hvor mange der kom, ej heller, hvad man gik efter. Vi var vidner til, at et par af disse herrer rodede rundt i alt, hvad der fandtes af gemmer. Vi var ængstelige for, at man skulle finde nogle flyveblade og sølvpapirstrimler, som vi havde opsamlet – udkastet fra flyvemaskiner i dagene forud. Indholdet af teksten på flyvebladene husker jeg ikke tydeligt, men i korte træk gik det ud på at opfordre folket til at give op samt nogle oplysninger om frontlinierne. Der var vist ingen anvisninger på, hvorledes »folket skulle give op«, det var nærmest vores indtryk, at det havde det gjort for længst, man manglede kun den officielle melding. Heldigvis for os blev der intet fundet, hverken af blade eller af strimler, alt havde vi forlængst tilintetgjort, mente vi da. De nævnte strimler af sølvpapir brugte flyverne at udkaste for at sløre og forvirre eftersøgningen af maskinerne.

Efter et møde med »Gammelfar« for lukkede døre forlod Gestapo stedet, og det var tydeligt for os, at den »gamle« var meget lettet.

Et fænomen skal også anføres her, det bestod i, at det efterhånden blev almindeligt, at den lille bys befolkning altid var klar over, når »fangerne i kroen« havde fået pakker. Det resulterede af og til i, at en del – mest unge/børn – stod uden for bygningen i håb om, at der ville falde en godbid af til dem i form af bolcher eller lignende. Jeg er af den bestemte opfattelse, at sådanne henvendelser var forgæves hver gang. Enhver vil kunne forstå, at det måtte være både rimeligt og retfærdigt, at vi ikke lod os friste af disse betlerier.

Pakkerne fra Røde Kors, der for det meste indeholdt brød/knækbrød, sukker, fedt, sylte på dåse, spegepølse, vitamintabletter, honning, marmelade, sirup, suppeterninger, tømælk samt cigaretter og røgtobak, nåede frem til os med stor uregelmæssighed. Således erindrer jeg, at vi på en gang modtog 2 eller 3 danske pakker samt en svensk pakke.

Vi modtog også af og til i den sidste tid under vores ophold en »sødepakke« direkte fra vores familier efter bevilling af »Varedirektoratet«. Disse pakker indeholdt udelukkende sødevarer, såsom honning, marmelade, bolcher, sirup m.m. samt tobaksvarer. Vi erfarede senere, at ikke alle pakkerne nåede frem til os. De pakker, der nåede frem, havde altid været åbnet af et eller andet »væ-

sen«, og herefter genindpakket – som regel elendigt – og tit manglede en del af indholdet, viste det sig.

Nogle kolleger, der en dag kom fra arbejde, havde på Halle banegård opdaget, at der på en pakkevogn lå nogle pakker fra Danmark, adresseret netop til nogle af kammeraterne i Wallwitz. De vovede at tage disse pakker i forvaring i den hensigt at lade forsendelserne viderebefordre »under mere betryggende former«. Jeg husker, at »Gammelfar« blev informeret om denne nye transportform, men han havde kun denne ene bemærkning til begivenheden, nemlig: »Fino-Fino«, et udtryk, som han i øvrigt gerne og ofte benyttede.

Vores »far« demonstrerede ved en bestemt lejlighed, hvorledes han forvaltede en bestemmelse i et dekret, som han oplyste at have fået af Gestapo om, at al dåsemad skulle »punkteres«, således at vi ikke kunne samle lager med henblik på evt. flugt, som han sagde. Han tog en dåse, som han prikkede hul i med en syl, og så viste han os, d.v.s. Jørgensen, Silkeborg, Toft, Aalborg samt undertegnede, der var til stede som henholdsvis tolk, tillidsmand samt patient med halvtstift ben, hvorledes han lod fingrene glide ned langs siden af de efterfølgende dåser under prikningen – med en bemærkning om, at nu ville han opbevare dåserne, indtil der bliver brug for dem, som han sagde. Den vending undrede os en del. Det skulle senere vise sig, at han havde en aftale med »krofatter« om, når russerne kom – han havde en forfærdelig russerskræk – de var jo på dette tidspunkt kun 60-70 km borte, så han regnede med, at de kom først, så ville han sammen med kromanden, dennes kone og børn samt familiens to heste stikke af sammen med os. »Jeg kender et sted, hvor der er en kilde, der kan vi gemme os, slagte de to heste og leve af kildevand og hestekød – i hvert fald en tid, som han udtrykte sig. Han blev spurgt, hvad der skulle ske med vore fire vogtere. »Jo, de skal med alle tre«, sagde han. »Hvad med den fjerde?« Hertil svarede »Gammelfar« kun med en meget sigende bevægelse med den ene hånd hen over sin hals. Der blev vist lidt stille. Alle tænkte givet på den vagtmand, der havde behandlet os så nederdrægtigt hin aften i Halle, og som vi jo, som tidligere omtalt, havde udpeget for ham. Nu havde vi i hvert fald sikkerhed for, hvor vi havde vores kommandant, men vi talte senere om, at det undrede os, at han ikke gik lidt mere stille med dørene. Man kan ikke lade være med at tænke på, hvad Gestapomon ville have sagt til sådanne planer.

Heldigvis kom alt til at gå ganske anderledes. Tænk om planerne skulle have været ført ud i livet, det ville have været helt uoverskueligt.

Pludselig en dag, vel ca. 14 dage før påske, fik vi besøg af selveste Røde Kors v/ ritmester Zeilov og dr. Thune Andersen. På det tidspunkt var jeg ret medtaget af min sygdom, så jeg har ikke nogen helt klar erindring om besøget. Jeg husker dog, at de havde en sending pakker med til os. Een ting mindes jeg dog, og det var de to's uniformer. De imponerede i den grad vores mandskab, at en af vore vogtere gav udtryk for, at vi havde haft besøg af to danske generaler. Dr. Thune Andersen havde den godhed at tilse mig. Han kunne berolige mig med, at vores tilstundende hjemrejse hurtigt ville bedre min tilstand, idet, som han gav udtryk for, det drejede sig om tilførsel af vitaminer. Han kunne bekræfte, at min sygdom virkelig var »flegmone«.

Jeg mener også at kunne huske, at dr. Thune Andersen gav mig nogle ekstra vitamintabletter til at dække mit foreløbige behov.

Det var ved den lejlighed, at vi fik at vide, at der var forhandlinger i gang om vores hjemtransport, og at det denne gang var alvor. Nu havde vi hørt det fra særdeles kompetent side, så efterhånden dristede vi os til at tro på, at vore trængsler snart var til ende.

I forbindelse med overgang fra »Häftlinge« – vores »stillingsbetegnelse« i Neuengamme/Buchenwald – direkte oversat »arrestanter« – til fanger med en krigsfangelignende status, blev det tilladt for såvel vores familier derhjemme som for os selv at skrive breve på dansk. Vi fik udleveret nogle fortrykte »Kriegsgefangendenpost« – konvolutter, og det var tilladt at skrive og modtage post ca. hver 14. dag, men brevene blev stadigvæk censureret.

Jeg skylder kromutter/fatter at oplyse, at den mad, de fremstillede til os, altid var spiselig og til tider endda velsmagende. Den bestod for det meste af roesuppe. Til tider fik vi ærte/nudel- eller melsuppe. Al maden blev kogt i kroens gruekedel. Det er mit indtryk, at de gjorde alt, hvad der stod i deres magt for at lette situationen for os – og dermed for dem selv tillige.

Der er dog ingen tvivl om, at det først og fremmest er pakkerne fra Røde Kors, der har reddet livet for mangen en dansk politimand. Uden disse pakker ville mange flere af os utvivlsomt være bukket under. Især i den sidste måned af opholdet i Buchenwald gik det hårdt ud over danske politifolk – således kan det oplyses, at vi på en eneste nat mistede

seks kolleger.

Dansk Politi og tusinder af andre står i en grænseløs taknemlighed til Røde Kors, og tilføjes skal det her, at jeg nok er en af dem, der har den største grund til at takke denne gode institution. Jeg har en fornemmelse af, at uden pakkerne fra Danmark, så ville jeg i hvert fald ikke have kunnet redde mig hjem.

Det var derfor, især for mit vedkommende, en meget stor dag, da vi lige op til påsken fik besked på at gøre os klar til afrejse.

Mit knæ var på dette tidspunkt i så nogenlunde tilstand, igen takket være Røde Kors, at jeg næsten ved egen hjælp kunne gå de få hundrede meter til stationen, hvorfra vi under bevogtning af et par af vore vagtsoldater – i en rigtig kupe blandt almindelige mennesker forlod Wallwitz.

Hvordan forlader man så sådan et sted, hvor vi havde tilbragt så lang tid? Det er næsten umuligt at beskrive. En ting er sikkert: Det ville have været både ondt og uretfærdigt, hvis vi havde undladt at sige pænt farvel til såvel »Gammelfar« som den gode del af hans folk samt til familien Scharff. På nær den nævnte undtagelse havde alle trods alt gjort den seneste del af vores ophold som fanger i Tyskland så nogenlunde tåleligt – tåleligt i hvert fald i forhold til, hvad vi, der indtil nu havde overlevet, havde været udsat for tidligere.

Men nu var vi altså – uden blanke øjne – på vej fra Wallwitz, og vi kørte mod nord, og vi havde en stærk fornemmelse af, at det gode rygte om, at vi skulle tilbage til Mühlberg og derefter sammen med norske og andre koncentrationslejr-fanger fra både Danmark og

Norge, virkelig talte sandt. Vi skulle alle være under Røde Kors's beskyttelse. Vi havde denne gang oplysningerne direkte fra Røde Kors. Så selv om Neuen-gamme indgik som et led i planerne, så var vi denne gang ret fortrøstningsfulde.

Men alt gik knap så gnidningsløst, som vi havde håbet.

I byen Eilenburg, der er et jernbaneknudepunkt, var et ammunitionstog netop sprunget i luften og havde forøvet omfattende ødelæggelser. Eksplosionen var indtruffet kort efter at et hold fanger var ankommet, deriblandt et hold kolleger fra en anden arbejdslejr. Det blev oplyst, at en dansk kollega havde fået en granatsplint i øjet.

Herfra blev vi videreført mod Mühlberg efter en overnatning i en lejr, hvis status jeg ikke var bekendt med, men vi var i kontakt – gennem pigtråd – mundtlig kun – med nogle polske kvinder, der var blevet anholdt i Warszawa under den store opstand i krigens sidste tid – nogle af dem i kloakkerne – fortalte de.

Den videre tur hjem til Danmark foregik for mit vedkommende, efter nogle få dages ophold i Mühlberg på »Revier« og senere ligeledes på Revier en kort tid i den skandinaviske lejr under Røde Kors og Grev Bernadottes beskyttelse, pr. ambulance – også med en hel del forhindringer – men det er en helt anden historie/beretning – om sådanne udtryk kan anvendes i forbindelse med vores hjemtransport.

Efterskrift

Dette var en – forhåbentlig ikke for lang og trættende – beretning om – mest mine – oplevelser under opholdet i ude-

kommandoet Wallwitz. Der kunne skrives meget mere om disse oplevelser fra den tid, men det er svært at gengive alt, når det hele er baseret på udelukkende hukommelse. Det er også givet, at mange af hændelserne er blevet slørede efterhånden. Sikkert er en del ikke fortalt i den rigtige rækkefølge, så tilgav mig det.

Der er afgjort mange ting, der efter 55 års forløb er gledet ud af hukommelsen, men så er der til gengæld en hel del andet, som man kunne ønske, der ville lægge sig et glemselens slør over, men det sker nok ikke.

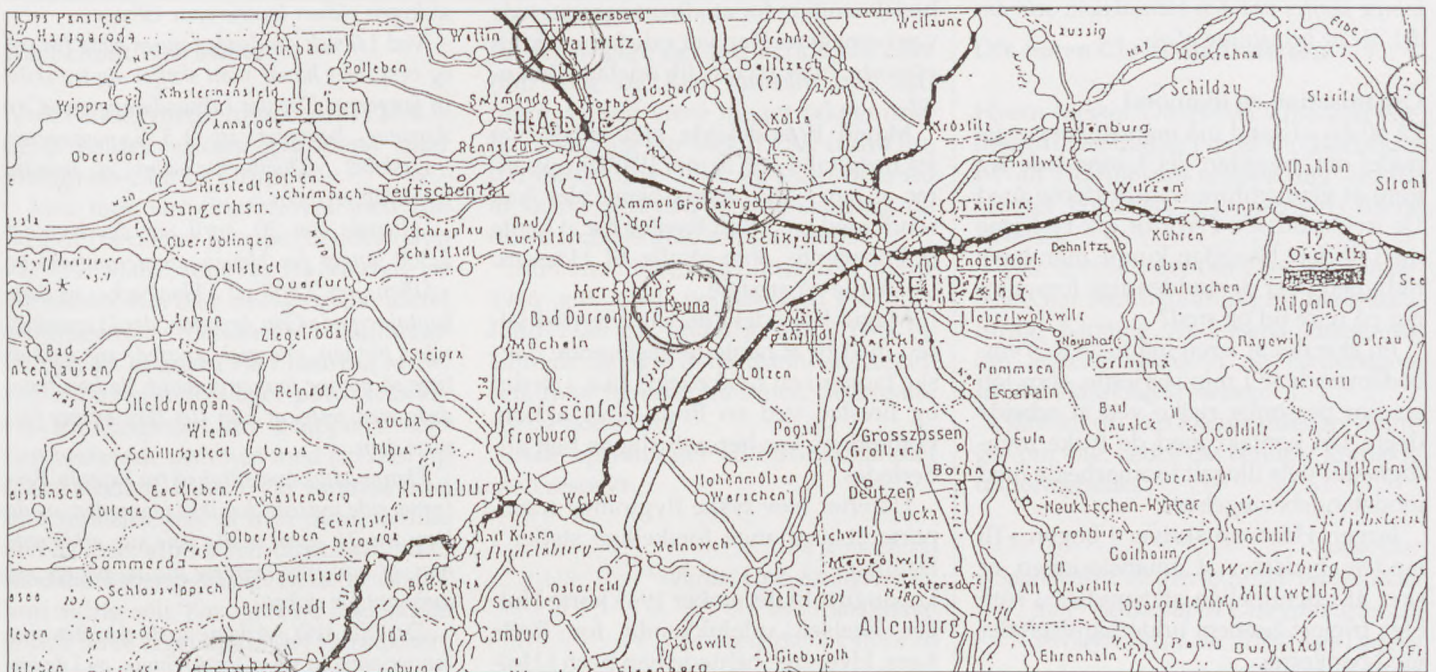
Der går faktisk ikke en dag, uden at man på en eller anden måde kommer til at tænke på »tiden dernede« – eller på anden måde bliver mindet om den.

Men lidt større forståelse for vores situation ville tit være ønskelig, det ville i mange tilfælde virke befordrende for vores fortællelyst – men det må vi så lære at have forståelse for.

Min hustru og jeg aflagde i 1980 Wallwitz et besøg, hvor vi havde et meget bevægende gensyn/møde med familien Scharff. Vores »madmor« levede endnu, og den dengang 12-årige søn var også til stede som nu ca. 50-årig.

Fru Scharff gav udtryk for, at det, at en af de danske politifolk nu stod hos dem uden at give udtryk for bitterhed mod familien, gav hende en af hendes livs største oplevelser.

*E. Svejgaard Kristensen
nu pens. politiassistent
Hätling nr. 87.128, Buchenwald*

Transporterne med De hvide Busser

Fortsat fra sidste nummer

5. maj og derefter

Den danske indsats var som vist her betydelig. Det er derfor alligevel forbløffende, at det varede 30-40 år, før detaljerne blev omtalt.

Lægen Johannes Holm skriver i indledningen til sin bog »Sandheden om de hvide busser«, udgivet 1984:

»Efter krigsafslutningen – i juli 1945 – inviterede Frants Hvass alle os, der havde haft ledende funktioner i »Det danske Hjælpekorps«, til middag i sin lejlighed på Amager. Efter forslag fra Frants Hvass og stærkt støttet af Hans Henrik Koch blev det bestemt, at der ingen rapport skulle skrives.

Vi var enige om, at svenskerne i høj grad havde brug for den »good-will«, som gennemførelsen af fangetransporterne kunne skabe for Sverige, Norge og i Danmark.

Vi lovede hinanden, at ingen af os ville bidrage til nogen form for offentliggørelse af hjælpekorpsets virksomhed de første mange år, og det løfte har vi åbenbart alle holdt«.

Viggo Eriksens opfattelse bekræfter dette:

»Når CBU'erne kom hjem, plejede vi at skrive rapport. Det blev udtrykkeligt sagt om dette her: Der skal ikke skrives rapport om det her. Det må ikke omtales, at I har været af sted. Der gik tre måneder, før vi fik besked på, at vi kunne skrive, hvilke dage vi kørte, hvilken dag vi kom hjem, og hvor mange tusinde kilometer vi havde kørt.

Der blev udtrykkeligt sagt i de direktiver, vi fik fra ministeriet, at svenskerne havde brug for al den publicity, der overhovedet kunne skaffes ved den transaktion, selv om det var på bekostning af os«.

Organisation og økonomi

På 50 års afstand må man stille spørgsmålet om, hvordan det kunne lade sig gøre at gennemføre transporterne med De hvide Busser. Hvorfor gik tyskerne med til det? Hvordan kunne man have rådighed over de nødvendige forsyninger på rette tid og sted?

En stor del af æren må tilskrives embedsmændene i ministerierne, som løb en stor personlig risiko ved at arbejde dels i tæt kontakt med de tyske myndigheder dels illegalt i samarbejde med modstandsbevægelsen.

Jørgen Hæstrup skriver i bogen »Til landets bedste«, at finansieringen er sket af »hemmelige statsmidler«, som blev frigjort gennem underhåndsftaler med bankerne.

Langt de største materielle og mand-skabsmæssige ressourcer til hjælpeaktionen blev skaffet gennem statslige organisationer som DSB, Statens Civile Luftværn, Seruminstituttet m.v. Men også en lang række private virksomheder var involveret mod betaling. Således også de private rutebil-ejere i Jylland. Efterfølgende fik bussernes ejere og chauffører udbetalt et honorar for deres deltagelse i hjælpeaktionen. De interviewede personer bekræfter dette.

Efter befrielsen

Harald Lauritzen blev efter sin deltagelse i den store hjemtransport den 20.-21. april engageret til at køre politibetjente fra Frøslev til København, hvorfra de skulle sejles til Sverige. Transporten foregik den 4. maj 1945. Han fortæller, at antallet af passagerer blev mindre og mindre efterhånden, som turen skred frem. En del af betjentene hoppede simpelthen af bussen undervejs.

Imens måtte Harald Lauritzen aflede den tyske vagtmands opmærksomhed. Han oplevede befrielsesaftenen i København.

Næste dag den 5. maj kørte han en busfuld sygeplejersker til Aalborg. Der var forhøjet beredskab i Nordjylland på grund af risikoen for invasion nordfra. Tyskerne i Norge overgav sig som bekendt først den 8. maj 1945.

A.P. Opstrup kørte efter krigen for politiet i Århus og kørte med frihedskæmpere for at afhente arresterede værnemagere. Han var ude for en skudepisode, hvor en bus fik ødelagt sin køler.

Mavill Brændekilde blev udskrevet fra hospitalet den 5. maj 1945. Straks efter, at han var kommet hjem, blev han sendt med en bus til Frøslev for at hente politibetjente, som skulle til Horsens. De skulle på arbejde.

Mavill Brændekilde var efter befrielsen med til at hente de resterende danske fanger i en række lejre, bl.a. i Berlin og Breslau ved en Røde Kors aktion. Forholdene var her naturligvis helt anderledes.

Herefter blev tyske flygtninge transporteret til mange forskellige steder i Danmark.

Fra august til december 1945 kørte Holger Nielsen udelukkende for Røde Kors. Hver uge hentede han børn i Hol-

land. De skulle på rekreationsophold i Danmark. Det var en slags pendulkørsel, idet børnene efter endt ophold kom med tilbage.

Neuengammefangerne og Cap Arcona

Følgende beretning, som er taget fra Jørgen H. Barfoeds bog »Redning fra Ragnarok«, kan sætte aktionen med De hvide Busser i det rette perspektiv. Det var ikke helt ligegyldigt, at ca. 20.000 fanger blev reddet fra den katastrofe, som den følgende beretning vidner om:

Samtidig med afhentningen af de sidste skandinaviske fanger begyndte man at evakuere Neuengamme. Ifølge Himmlers sidste ordre fra den 14. april måtte koncentrationslejrene under ingen omstændigheder overgive sig med fangerne. Lejrene skulle forinden evakueres og ingen håftling (fange) måtte falde levende i fjendens hænder. Derfor kom de mange dødsmarker rundt om i Tyskland og således også for Neuengammes vedkommende.

Kommandanten Pauly lod 300 fanger blive tilbage for at rydde op. Alle navnelister, dødskartoteker, Gestapoakter og hvad der ellers kunne være af kompromitterende dokumenter, blev tilintetgjort i krematorieovnene.

Galgen blev fjernet og brændt, og alle fangerne efterladte ejendele stuedes i godsvogne, der ligesom fangerne blev sendt mod Lübeck. Herefter tog Pauly og Thumann mod nord, og oprydningsholdet sendtes ligeledes på march for siden at blive likvideret, så ingen vidner kunne være tilbage.

Ved Lübeck samledes fanger både fra øst og vest. Her havde man skaffet sig tre skibe til fangerne. Det var luksUSDamperen »Cap Arcona« beregnet til 1.325 passagerer, fragtskibet »Thielbeck« samt et mindre fragtskib »Athen«.

Allerede den 20. april var der kommet 2.300 fanger fra Neuengamme ombord på »Athen« og 2.600 på »Thielbeck«, medens kaptajnen på »Cap Arcona«, der lå opankret ude i bugten, energisk vægrede sig mod at tage så mange fanger ombord, da han hævdede med rette, at han slet ikke kunne forpleje dem.

Den modige opsætlighed fra kaptajn Bertrams side nyttede dog ikke i længden, og da han den 26. april måtte bøje sig, erklærede han, at han ikke længere kunne påtage sig ansvaret for skibet.

Det lille skib »Athen« satte derefter sine fanger ombord på »Cap Arcona«, og i de føl-

gende dage til den 28. april fyldtes skibet med omkring 6.500 fanger, der stuvedes ned, hvor der var den mindste plads, medens 500 SS-soldater blev sat til at vogte dem. Det var rædselsfulde forhold for de ulykkelige mennesker, der i de første dage hverken fik noget at spise eller drikke. Først den fjerde dag fik de hver et lille stykke brød og en suppe, som selv for de hungrende mennesker ikke var nogen fornøjelse at spise.

Den 30. april tog »Athen« atter de omkring 2.000 fanger tilbage fra »Cap Arcona«, og samtidig lagde alle skibene sig for anker midt ude i Neustädterbugten. Alle mulige rygter trivedes naturligvis blandt fangerne, og bedre var det ikke, at man gennem køjerne kunne se tyske krigsskibe og ubåde omgive denne flydende koncentrationslejr. Hvad var meningen med denne anbringelse?

Den illegale modstandsbevægelse fra Neuengamme, der befandt sig på »Cap Arcona«, besluttede den 30. april at gå til aktion for at overtage skibet, men den 1. maj fik de netop at vide fra kaptajn Bertram, at Hitler var død, og optimismen bredte sig atter.

Man var klar over, at en aktion ville kræve mange ofre, og nu håbede man på en bedre løsning. Et par pramme, der havde gjort hele vejen fra Stutthof ved Danzig langs kysten var kommet til, og de blev nu fortøjet ved »Cap Arcona« og »Thielbeck«, og samtidig kom yderligere et par hundrede fanger fra koncentrationslejren Dora ombord på »Cap Arcona«.

Det kan næppe undre, at dødeligheden under de uhyggelige forhold var stor, og hver morgen bragtes ligbunker op på dækket, hvorefter de alle blev kastet i havet.

Det er vanskeligt at give nøjagtige tal på fangerne på de tre skibe, men det angives, at der den 3. maj var ca. 2.000 på »Athen«, ca. 2.000 på Thielbeck og ca. 4.600 på »Cap Arcona« foruden vagter, hvilket vil sige, at denne flydende koncentrationslejr havde ialt ca. 9.500 fanger foruden ca. 700 vagter og mandskab på skibene. Hele flåden var i øvrigt under kommando af Stutthofs sidste kommandant SS-Obersturmbannführer Hoppe.

Natten til den tredje maj havde de to pramme revet sig løs fra de to skibe, de var fortøjet ved, og var drevet ind mod Neustadt. Ved middagstid blev »Athen« derfor sendt ind for at hente dem. Til gengæld var det en lettelse for fangerne, da de så, at alle tyske krigsskibe og ubåde var forsvundet. Så skulle de åbenbart ikke sendes til bunds af dem.

Katastrofen kom imidlertid på en uventet måde. De allierede styrker, der nu nærmede sig Østersøkysten, havde jagere ude foran fronten, og disse fly kunne ikke andet end tro, at det var de tyske styrker, der ville flygte.

Angrebet fra de engelske jagerfly indledtes ved 14.30 tiden mod »Athen«, der svarede igen med luftværnsraketter, men da den ret hurtigt blev alvorligt beskadiget, hejste man på skibet det hvide flag. Herefter gik flyene til angreb på de andre skibe i bugten, og begge fik fuldræffere.

Der opstod de frygteligste panikscener, da alle søgte at komme op fra lasten og ud til vandet. SS-soldaterne beskød samtidig de rædselslagne fanger, og de ubeskriveligste scener udspillede sig. »Thielbeck« lagde sig allerede efter 20 minutter om på siden og

forsvandt snart i bølgerne, medens »Cap Arcona« holdt sig flydende en hel time.

Her gik det ikke bedre, da der udbrød ild ombord, og selve hovedtrappen på damperen styrtede brændende sammen. Der var dog en del redningsmateriel, men halvdelen af det var gjort ubrugeligt, og hovedparten af fangerne forsvandt i dybet med skibet eller omkom i det kolde vand, der blot var omkring 1 grad.

En tysk minelægger fra Neustadt kom til hjælp, men herfra smed man de fanger væk, der søgte at redde sig op på den, medens man kun søgte at få reddet de tyske soldater. Dog kom nogle få fanger ombord.

De fanger, der på den ene eller anden måde nåede land, kom dog også her ud for beskydning fra tyske marinere, og det var et under, at der dog blev reddet nogle af fangerne. Kun fra »Athen« reddedes næsten alle fanger, medens der fra »Thielbeck« kun reddedes omkring 50 og fra »Cap Arcona« blot omkring 350 fanger.

Omkomne under den frygtelige katastrofe var da omkring 7.300 fanger foruden ca. 600 vagter og besætningsmedlemmer.

Da englænderne et par dage senere rykkede ind i Neustadt, fandt de fanger i deres karakteristiske dragter alle vegne, og nu blev forholdene afgørende ændret. Tyskerne blev omgående smidt ud af U-bådskasernen, der i stedet indrettedes til fangerne, og desuden sørgede man på bedste måde at få fangerne anbragt godt og at få givet dem både føde og drikke.

Hvis de hvide busser ikke havde vist sig, ville størsteparten af de skandinaviske fanger have deltaget i denne katastrofe.

Efterlysninger

Kai Schødt/Else Marie

Nulevende medlemmer af H.D.4 – også kaldet »Kornetgruppen« eller muligvis »Chr. U. Gruppen«.

Min mor var ringforlovet med Kai Schødt fra denne gruppe, hendes navn var Else Marie, hun var fra Sandvig på Bornholm. Kai blev desværre likvideret sammen med 10 andre H.D. kammerater den 18. august 1944 i Lauring Mose. Kai havde et møbellager på Gasværksvej (samlingssted for gruppen), som han bestyrede sammen med sin mor og søster Kirsten. Kirsten var veninde med min mor. Jeg har af min mors familie fået at vide, at mor har taget aktiv del i modstandsbevægelsen. Dette er noget, hun aldrig selv har talt om, hun skulle endda have taget aktivt del i en stikers likvidering.

Er der nogen, der har kendt Kai eller min mor og kan fortælle mig lidt mere, vil jeg være meget taknemmelig. Hvad jeg har fået at vide indtil nu, har berørt mig dybt, og jeg prøver nu at skrive lidt ned til efterslægten, da deres indsats ikke må glemmes.

Min mor blev, efter krigen, i marts 1946 gift med politibetjent Henning Lind. Han gik under jorden i 1944 og sluttede sig også til modstandsbevægelsen, hvor han traf min mor. De bosatte sig på Bornholm.

Alle oplysninger vil blive behandlet med respekt.

På forhånd tak.
Birthe Lind, Eisingsvej 12,
6400 Sønderborg
Fax og telefon 74 48 75 25

Ole Søren Christian Andersen

Hvem husker Ole Søren Christian Andersen? Ole deltog i modstandsarbejdet i Poul Hoffmeyers gruppe, der var tilknyttet Hvidovre kompagniet i årene 1944-45.

Alle oplysninger om Oles illegale arbejde har stor betydning for hans enke Birthe Kirstine Andersens ansøgning om ægtefællepension og hædersgave fra Arbejdsskadestyrelsen.

Såfremt du kan hjælpe med oplysninger om Ole, bedes du venligst kontakte undertegnede.

Jens Aller
Sammenslutningen af Erhvervshæmmede
fra Frihedskampen Omegnsafdelingen
Skelhøjvej 11, 1. th., 2800 Kgs Lyngby
Telefon 45 93 58 98

Ved Minna Dahl,
Sdr. Fasanvej 53, 4th
2000 Frederiksberg, tlf. 38 19 68 06

For sent indsendte:

3. maj
Peter Hell, 90 år
Havemose, Lambjerg, 6400 Sønderborg

24. maj
Eli Olsen, 75 år
Tårnby Park Allé, 41, st., 2770 Tårnby

21. maj
Thomas Egon Alstrup, 75 år
Norasvej 24, 2920 Charlottenlund

6. juni
Birgit Lund, 65 år
Skovparken 76 B, 6000 Kolding

11. juni
Åse Lundholt, 70 år
Danmarksgade 60, 7000 Fredericia

13. juni
Egon Poulsen, 80 år
Hvidkærparken 18, 5792 Nørre Lyndelse

Søren Peter Juhl, 80 år
Jagtvej 7, 7000 Fredericia

18. juni
Grethe Aistrup, 70 år
Ananasvej 108, 9000 Aalborg

20. juni
Betty Christensen, 80 år
Østerbrogade 48, 9400 Nørresundby

21. juni
Johannes Henningsen, 75 år
Elmevej 5, 6270 Tønder

23. juni
Mogens Christensen, 75 år
Vestervang 40, 8000 Århus C

25. juni
Edith Manø Jensen, 75 år
Grønnegade 41, 9000 Aalborg

Edel Jensen, 75 år
Havrevangen 15 A, 9000 Aalborg

27. juni
Karna Holm, 85 år
Kongensgade 4 B, st., 7000 Fredericia

28. juni
W. Frimudt Christensen, 85 år
Lysedammen 34, 2605 Brøndby

29. juni
Erik Kolding Andersen, 80 år
Esby Bygade 8, 8420 Knebel

Kristian Andreassen, 80 år
(Dachau 141.633)
Høhnervvej 12, 9800 Hjørring

3. juli
Alfred Andersen, 80 år
Carl Bernhardsvej 15, 3.,
1817 Frederiksberg C

4. juli
Jørgen Larsen, 80 år
Vodroffs Tværgade 12, 4., 1.,
1909 Frederiksberg C

5. juli
Arne Lohmann, 75 år
(141.639)
Sikavej 72, 3250 Gilleleje

6. juli
Ejnar Brandt, 80 år
Mariehøj 470, 2990 Nivå

Poul Erik Hansen, 80 år
Kornblomstvej 123, 9000 Aalborg

9. juli
Katrine Andersen, 80 år
Riishøjsvej 18, 1., tv., 9000 Aalborg

10. juli
Robert Poulsen, 85 år
Kirkebroen 7, 2650 Hvidovre

11. juli.
Mogens Romanus, 75 år
Poul Buaasvej 27, 9000 Aalborg

13. juli
Børge Hansen, 80 år
Bernadotteparken 28, Himmelev,
4000 Roskilde

5. august
Villy Iversen, 80 år
Giersingvænget 23, 5220 Odense SØ

6. august
Elisabet Rasmussen, 70 år
Rådhus Torvet 2, 2. tv., 8900 Randers

12. august
Doris Nielsen, 80 år
Skelhøjvej 25, 8400 Ebeltoft

14. august
Hardy Thomsen, 80 år
Tordenskjoldsgade 7, 9000 Aalborg

Barsebäck – engang et fristed

Da min far døde i 1990 som 85-årig efterlod han sig alle sine lommebøger fra sit lange liv.

Jeg slog op i lommebogen fra 1943 og læste, hvad der stod under fredag den 8. oktober:

Fra København kl. 8.20 ankommet til Barsebäck kl. 12.15.

Disse få ord fik igen følgende beretning frem i min erindring:

Det hele startede den 9. april 1940, hvor tyske tropper besatte Danmark. Jeg stod

med min mor ved vinduet om morgenen og hørte flyvemaskinerne over København.

Mor sagde: »I skal ikke gå i skole i dag«.

»Jamen de ved jo ikke, hvorfor vi ikke kommer«?

»Jo, det ved de godt«.

Så springer jeg til den skæbnesvangre dag fredag den 1. oktober 1943.

Nazisterne havde fået fat i kartoteket over samtlige danske jøder i Danmark,

og der ville blive razzia samme aften. Det var blevet røbet, så ved morgengudstjenesten i synagogen i Krystalgade i København blev der af Marcus Melchior givet advarsel, som alle skulle bringe videre til så mange som muligt.

Telefonen ringede og en stemme lød: »I skal gå jer en tur i aften, I skal gå jer en tur i aften«.

Mine forældre så meget angst og alvorlige ud. De vidste, hvad det betød. De vidste, at nåede vi ikke friheden over Øresund, så ville vi blive taget af

nazisterne og ført til koncentrationslejr.

Det blev indledningen til 8 dage på flugt og i skjul.

Vi var en jødisk familie på seks personer, far, mor og fire børn. Det var ikke nemt at blive huset samlet. Ad mange forsigtige omveje endte det med, at min far tog afsted med mine to brødre på 11 og 13 år til nogle, som kunne have dem natten over. Min mor skulle have mig og min søster med til en familie i baghuset på 3. sal. Det var meget risikabelt, alt skulle gå hurtigt men ikke vække opsigt.

Vi piger på 8 og 12 gik i seng, og inden jeg sov, tænkte jeg tilbage på en nat denne sommer.

»Min mor havde været syg og var på rekreation. Mine brødre var på feriekoloni med skolen, og min far gik vagt ved synagogen. Så vi to søstre var alene hjemme. Det blev tordenvejr, og i soveværelset var der et klædeskab med et stort spejl. Tordenen buldrede over tagene, og lynenes uhygge fordobledes ved genskæret i det store spejl. Oven i alt det blev der luftalarm. Sirenerne hylede op og ned, og husvagten bankede på alle døre for at sikre sig, at beboerne var vågne. Vi to piger krøb rædselsslagne sammen i vores forældres dobbeltseng.«

Min mor og de andre voksne i lejligheden blev oppe. I stilheden og mørket hørte de alle lyde. Og så pludselig kom den lyd, de frygtede. Lyden af støvletramp. Først på hovedtrappen i forhuset, hvor vores lejlighed lå på 3. sal. Tramp og spark på døren. Så på køkkentrappen. Og så kom støvletrampene op ad trappen i baghuset. De kom nærmere. Havde nazisterne på 4. sal set os og angivet os? Trampene kom op til 3. sal og videre op, men derpå ned igen og forsvandt. Vi var reddede for første gang.

Det var alt for farligt at forblive så tæt ved vores lejlighed, vi måtte væk derfra og hurtigst muligt til Sverige. Samme dag havde vi fået en frygtelig meddelelse. Min farbror og tante og deres fire børn - vores kusiner og fætre - var alle blevet taget om natten af nazisterne ved razziaen og ført bort. De var blevet hjemme om aftenen i tillid til, at fredag aften - sabbataften - kunne der ikke ske noget. Men de blev gennet op i lastvogne og kørt væk, og langt senere fik vi underretning om, at de var ført til koncentrationslejr i Theresienstadt.

Lørdag aften den 2. oktober skulle blive vores redningsaften, troede vi. Vi skulle til Sverige fra Amager Strand. Mødestedet var hjørnet af Øresundsvej/Strandlodsvej, hvor der lå en cafe.

Vi havde fået at vide, at en mand af det og det udseende var skipperen, der skulle føre os over. Foruden vores familie på 6 personer skulle yderligere 2 med. I ly af mørket kom vi alle ned i bådehavnen, og det viste sig, at vi skulle med en robåd over. Situationen var desperat for os, risikoen ved at ro over Øresund på dette meget brede stykke var meget stor, men vi så ingen anden udvej. Der var selvfølgelig tyske patruljebåde ude, og skipperen ventede på et gunstigt tidspunkt.

Så pludselig, mens vi sad gemt mellem bådene, hørte vi biler. Det var ikke almindeligt, der var jo ingen benzin, og der var udgangsforbud/spærretid hver aften efter et bestemt tidspunkt. Så det kunne kun betyde én ting - tyskerne. Der måtte have været en stikker blandt gæsterne i cafeen, som havde angivet os. Det nærmeste stoppested var i Østsigsgade, og hvordan vi fik os styrtet derhen, ved vi næppe i dag. Udgangsforbudet omfattede også sporvogne. Min far nåede først frem og råbte til vognstyren: »I menneskehedens navn, vent!« Og vi nåede op alle sammen. Vi var reddede for anden gang.

Den nat overnattede vi hos nogle bekendte på Toftegårds Plads.

»I kan ikke blive i København længere, det er alt for farligt. Vi kender noget til et sommerhus i Jyllinge ved Roskilde Fjord. Der må I gemme jer, og imens finder vi en ny mulighed for jer at komme til Sverige. I tager toget, men sidder ikke i samme kupe. Ved stationen er der et Schous Sæbehus. Damen der er god nok, men der bor en stikker længere ude, pas på!«

Sådan sagde en bekendt til os, og vi tog af sted. Vi skulle til venstre ad landevejen, og så til et hus på venstre side af vejen mod fjorden. Der lå huset og det skulle være vores skjulested på ubestemt tid.

Vi fire børn havde spændende dage. Vi havde jo vores forældre hos os og følte os beskyttede og trygge. Det viste sig, at der var mus i huset, og vi fangede musene i musefælder, og hver dag kl. 12 holdt vi begravelse. Af en pind og en stump stof lavede vi et flag, og musene blev lagt i tændstikæsker. Vi lavede en lille musekirkegård med småsten omkring, og der holdt vi vores højtidelighed.

Nede i sivene lå der en robåd. Der måtte vi ikke lege, men gjorde det alligevel. Jeg var lidt bange, og alle de meget høje siv. Åh, du med dine siv, sagde min bror, og så halede han i linen til robåden, og pladask faldt han i vandet.

Vi forventede selvfølgelig ikke gæster og blev derfor meget forskrækkede, da der pludselig dukkede to unge mænd op. Havde stikkeren længere ude eller andre røbet vores skjulested? Men nej, sådan hang det slet ikke sammen. Vi fik besked på, at vi blot skulle kalde dem onkel og deres fornavn, og de legede med os.

Det viste sig senere, at de var sabotører, og der lå våben under vores madrasser i køjesengen. Tænk, hvis vi havde fundet dem.

Selvom det var meningen, at vi skulle blive i huset, til vi hørte nærmere, kunne min mor ikke holde det ud længere og tog til København. Hun skulle først komme tilbage næste dag. Stor var vores skræk derfor, da det hen ad aften bankede på døren. Men det var min mor, der kom i en bil for at hente os. Vi skulle til København og overnatte, og så næste morgen til Sverige. Vi kørte ind til en lejlighed ved Nørrebro, Runddel hvor vi sov. Vi anede ikke sammenhængen i alt dette, kendte ikke de mennesker, der husede os. Vi lå rundt om på madrasser, og næste morgen fik vi rundstykker med smør på, inden vi skulle af sted. Vi kørte med en taxa til Skudehavnen, og derfra skulle vi gå én ad gangen ud ad bådebroen og ned i en lille fiskekutter, der skulle sejle os over. Vi sad nede i den lille kahyt, og skipperen stod på dækket og lod, som om han fiskede. Det så alt sammen meget uskyldigt ud, men vi vidste jo, at de tyske patruljebåde kendte alle knebene.

Det blev 4 timer fyldt med angst og søsyge, men alt gik godt og vi kom ind til Barsebäck. Der kom der en rædsel til, der dog hurtigt vendte sig. Der stod soldater, da vi kom i land, og min mor troede, at vi var blevet ført til Tyskland, idet de svenske soldater også havde grønne uniformer.

Vi var reddede for tredje gang og denne gang til friheden.

I disse dage var der kommet mange flygtninge til Sverige, og vi blev i første omgang samlet i forlægninger.

Straks, da vi kom dertil, kom en dame løbende hen mod mig, mens hun råbte: »De har taget Annie, de har taget Annie«. Annie var min klassekammerat og også 12 år. Tyskerne havde taget hende, til hvilken skæbne?

Agnes Ruben, København

Anna-Lise og Frihedsfonden

Den 20. maj fyldte Anna-Lise Clausen 65 år og faldt dermed for Arbejdsskadestyrelsens (ASK) aldersgrænse. Vi besøgte i den anledning Anna-Lise og hendes mand, Aksel, i parrets hyggelige hus på Amager for at ønske tillykke med dagen og for at få hende til at fortælle lidt om sit mangeårige virke for tidligere modstandsfolk og fanger.

Hvordan begyndte det?

Jeg er født i Fraugde på Midtfn, mine forældre flyttede tidligt til København, til Sundby, hvor jeg har boet siden. Efter skolegang i Sundbyvester skole kom jeg i lære som damefrisør. Jeg mødte Aksel og vi blev gift i 1955, fik først Peter og året efter Susanne. Allerede i 1956 holdt jeg op og blev hjemmegående husmor til børnene var 12 og 13 år. Nu ville jeg gerne på arbejdsmarkedet igen, men der var gået så mange år, at jeg ikke kunne komme til frisørfaget igen uden at tage en efteruddannelse.

Frihedsfonden

Jeg kom i forbindelse med kontorchef Thorkild Dige i Frihedsfonden. I forbindelse med en ny lov i oktober 1969 fik han brug for lidt ekstra hjælp, så jeg blev ansat på halv tid, 4 timer om dagen og skulle udføre alt forefaldende arbejde. Meningen var, at jeg skulle være der i 2-3 måneder, indtil der var blevet ryddet op i kontorets stakke af arbejde. Der var kun ansat 3 andre medarbejdere, som alle var ældre. I første omgang skulle jeg sætte på plads, bringe orden i arkiver og journalark.

Men en dag blev jeg kaldt ind på Diges kontor, og han spurgte, om jeg kunne tænke mig at fortsætte på fuld tid. Den nye lov havde givet dem så meget mere arbejde. Bl.a. var søfolkene kommet ind under loven. Så jeg fortsatte efter en mundtlig aftale, og da Thorkild Dige holdt op i 1980, fandt han ud af, at han aldrig havde ansat mig. Han morede sig over, at han var den eneste kontorchef, der havde en damefrisør ansat. Frihedsfonden boede dengang på 4. Maj Kollegiet i Bredegade og jeg fik derfor en del med kollegiet at gøre, hvor jeg stod for indbetalinger af husleje, betaling af regninger. Det var en sjov periode med de unge. Dengang var der en skarp adskillelse mellem kollegianerne fra Hasagers kollegium og de andre fra 4. Maj Kollegiet. En gang havde nogen set mig samle et nedfaldsæble op fra et af havens æbletræer og

jeg fik derpå meget bestemt at vide, at det tilhørte Hasagerne! Senere fik vi et godt samarbejde og naboskab.

Havde du i perioden 70-80 også erstatningssager?

Efterhånden kunne jeg gå ind i de andres arbejde. Både bogholderiet, klient-samtaler og brevskrivning, og efter at jeg havde fået lov til at gå på et steno-grafikursus, fungerede jeg også som Diges sekretær, når hans egen sekretær ikke var der. Jeg kunne springe ind, når de andre havde ferie eller var syge, så Dige kaldte mig efterhånden for Frihedsfondens hjørneste.

I 1980 går Thorkild Dige af

Dige blev efterfulgt af Frode Toft som kontorchef. I disse år fra 1970 til 80 havde vi haft forskellige formænd. Da jeg blev ansat var det gross. P.M. Daell fra Daells Varehus indtil april 1970 og han blev fulgt af lrs. Jørgen Zahle indtil 1975. Hans efterfølger var overlæge Jørgen Kieler.

I 1986 døde Frode Toft, og så kom Jørgen Kieler og spurgte, om vi skulle have en ny kontorchef, eller om jeg kunne lede kontoret. Da vi regnede med, at Frihedsfonden skulle lukkes indenfor et år, turde jeg sige ja til tilbudet. Det blev i stedet til flere år, og jeg fandt ud af, at jeg både skulle have kontorchef-titel og kontorchefløn.

Jørgen Kieler blev afløst af lrs. Svend Truelsen, men han fungerede kun et lille år, før han pga. sygdom måtte stoppe.

Der skulle findes en ny formand. Efterhånden havde jeg et stort personkendskab inden for modstandskredse, så jeg kontaktede dir. Ole Lippmann og bad om en samtale. Det blev til en lang samtale, før Ole Lippmann tøvede sagde ja. I nogle år havde der været uenighed om lukning eller fortsættelse af Frihedsfonden, men Ole Lippmann ville gerne være med til at lukke på en ordentlig og værdig måde, og på det tidspunkt mente han, at det nok var lige tidligt at lukke. Derfor blev det til et ja.

Du har været tæt på højtplacerede personer fra Frihedsfonden

Ja, jeg var i tæt kontakt med hele den gamle del af bestyrelsen, der kom jo nogle nye til, det er klart, men også forretningsudvalget var jeg tæt på.

Jeg husker især to personer, Biskop Ølgaard fra Odense og lrs. Sven Krogsgaard. Dem husker jeg som meget rare – måske fordi de også var fynboer. Biskop Ølgaard var en kær gammel mand, helt anderledes end P.M. Daell, der var en barsk herre, men det var sjovt også at se ham på den led.

Klienterne

Når I fortsatte, selv om man havde talt om Frihedsfondens lukning, var det så fordi, der stadig var brug for Frihedsfonden?

Ja, der var stadig et behov, ikke bare som varmestue, men især enkerne havde et stort behov for en hjælpende hånd. Pludselig var manden væk, nu skulle de klare ikke bare udgifterne, men også indtægterne skulle de administrere. Indtægter, de mange gange ikke anede, han havde haft.

Hvad gav dette arbejde med klienterne dig? Det må have været en stor omvæltning for dig i forhold til dit tidligere arbejde?

Det var en stor omvæltning. Der gik ikke lang tid, før jeg begyndte at læse bøgerne fra Diges indholdsrige reel fra en ende af for at øge min viden om frihedskampen. I 1974 mistede Aksel og jeg vores søn ved en trafikulykke, og da satte Dige os til at arbejde derhjemme. Vi fik alle de gamle kassebøger, helt tilbage fra 1945 med hjem, og så skulle vi lave en udredning af, hvad Frihedsfonden havde givet ud af penge i årene 1945-75. Det var en sjov og interessant periode at stifte bekendtskab med, for det handlede om alt lige fra kokshjælp til enker, nye træsko til børnene, hjælp til konfirmationen og indkøb af nye møbler. De havde jo i mange tilfælde solgt eller belånt de gamle, evt. brændt dem for at få lidt varme, mens manden var i KZ-lejr. De hjemvendte KZ-fanger trængte også i mange tilfælde til økonomisk hjælp for at komme i gang med en eller anden form for beskæftigelse. Det var mest kiosker, tobaksforretninger og ismejerier. Det blev et langvarigt og interessant arbejde at lave regnskab over. I de år uddelte vi også julegaver til enkerne. Hver aften sad vi og pakkede gaver og skrev adressersedler på mere end 600 gaver. Det var en god måde at bruge aftenerne på. Nu kunne vi sove, for vi havde jo vores normale arbejde ved siden af om dagen.

Gaverne kunne være en dug med 4 servietter, der blev lavet på et revalideringscenter. Vi har også givet salt- og peberbøsser, en stola eller et lille tæppe. Et fingerbøl fra den Kgl. Porcelænsfabrik eller sengetøj. Det ophørte i 1980, hvor den sidste gave var Frihedsfondens første bog skrevet af red. Hakon Stefensen fra Politiken.

Jeg har siden fået mange, mange breve og telefonopringninger fra enker eller deres børn, hvor de fortalte om, hvor glade de var, og hvor spændte de var på, hvad Frihedsfonden havde til dem dette år.

Hvordan var din kontakt med klienterne?

Den har været det største af alt i Frihedsfonden. Den har været tæt, og den har været spændende. Jeg har jo haft både sømanden og direktøren og mange andre med forskellige uddannelser.

Vi havde en sømand, Baldur, han kom som flere andre for at få et forskud, inden deres sag var blevet færdigbehandlet og erstatningen udbetalt. Baldur havde et stykke Pernille chokolade med, som han lagde på mit skrivebord med ordene: »Det kom lige med gennem Suez-kanalen, og så tænkte jeg på dig«. En anden gang havde han en halv spand levende ål med. Aksel måtte hente mig, og så stod den på stegt ål.

Din tætte kontakt med de tidligere fanger?

Thorkild Dige gav mig på et tidligt tidspunkt nogle opgaver ud over julegaverne. Jeg tog i Mindelunden i Ryvangen med krans hver et år, ligeledes tog jeg til mindeankeret i Nyhavn til jul og til Rorupstenen i august. Da Frode Toft blev kontorchef, overtog han denne opgave. Den tætte kontakt med foreningerne begyndte først ved Frode Tofts død. Den første forening var de Erhvervshæmmede og senere kom Fangesammenslutningen til.

Formanden for S sammenslutningen af danske fanger fra Frihedskampen 1940-45, Salle Fischermann: »Det er med vemod for os alle, at dit job hos Arbejds-skadestyrelsen nu slutter. Her var en person, som havde forståelse for, hvad der skulle gøres. Din omsorgsfulde og professionelle måde at hjælpe på. Må jeg på samtlige foreningers vegne takke dig for det store arbejde, du har lagt din tid og styrke i. Jeg ved, at for mange kammerater har du været som en Florence Nightingale. De bedste ønsker for fremtiden«.

Hvad har dette betydet for jer?

Både vores datter, Susanne, og Aksel var meget med i arbejdet på Frihedsfonden. Rengøring, julegavepakning og mange forskellige ting. Vi fik et tæt og venskabeligt forhold til Frode Toft og hans kone. Gennem de mange opgaver, jeg fik, blev grunden lagt til, at jeg blev kvalificeret til at lede kontoret trods det, at jeg var den yngste og sidst ankomne.

Mange fanger betragter dig som en ven.

Det føler jeg også, at jeg er. Jeg var ikke kontorchefen, jeg var Anna-Lise. Med mindre det var noget officielt, kom jeg som en ven.

For Bernadottegården i Roskilde har du været en stor hjælp.

Forstanderen på Bernadottegården i Roskilde, Emmy Reitof: »Bernadottegården har altid været meget afhængig af den hjælp og assistance, vi gennem årene har modtaget af Anna-Lise Clausen, altid hjælpsom og velvillig, når vi havde brug for oplysninger om nye og kommende beboere. Det har været en stor hjælp for os, når vi skulle sætte os ind i en beboers ofte svære fortid, samarbejdet og hjælpen til hjemmebesøg og godkendelser har været god. Anna-Lise har gennem alle årene været en god ven for de tidligere modstandsfolk og fanger på Bernadottegården. Hun og Aksel har altid villigt stillet op til arrangementer og møder, når vi har inviteret. Hun blev et kendt ansigt – også for de fleste medarbejdere. Personlig glad for mit samarbejde med Anna-Lise, hun har vist mig tillid og fortrolighed, som er vigtig for mig. Samarbejdet har fungeret rigtig godt, både i alvor og i muntre sammenhænge til gavn for alle på Bernadottegården«.

Min kontakt med Bernadottegården begyndte allerede i forstander Torben Niensens tid, hvor jeg kom af og til ved fødselsdage o.l. Der blev en kedelig periode med forstander Haxthausen, hvor jeg ikke kom der. Men kort efter at Emmy Reitof blev forstander, mødtes vi og det blev til, at jeg nu kommer der oftere end før. Bernadottegården er ligesom 4. Maj Kollegiet blevet et stort hjerte-barn for mig. Det betyder meget for mig, at det er de rigtige, der kommer derned og får den pleje, de har behov for. Frihedsfonden har fyldt meget i mit liv, men klienterne meget mere. Jeg ved ikke hvordan, men jeg har kunnet tale med alle de voksne mænd, der kunne

Anna-Lise Clausen.

bryde grædende sammen, men hver gang har jeg sagt, at det er en menneskeret at græde. Men det har undertiden været svært. Det var jo ikke noget, man kunne lægge væk. Du kan ikke putte det i en skuffe og sige »det var så det«. På den måde bliver arbejdet ens hele tilværelse, og det har det været for mig, så selv om Frihedsfonden er lukket og jeg nu holder op i ASK (31. maj 2001), så holder jeg jo ikke op med at råde og vejlede klienter, der finder frem til mig.

Siden 1996, hvor jeg gik på efterløn, har jeg haft 200 timer i ASK, hvor jeg har fortsat mit arbejde fortrinsvis for klienterne, men også haft opgaver for ASK.

Når du nu holder op med dit arbejde i ASK, slipper du så de gamle fanger og modstandsfolk?

Nej, som jeg tidligere har sagt. De er en meget stor del af mit liv, og det vil de være i resten af min tid og deres tid, så længe den nu kan vare. Som Svend Truelsen engang sagde: »Selv en fru Clausen kan få en tagsten i hovedet«.

Vi ønsker Anna-Lise tillykke med dagen, idet vi takker dig for alt det, du har gjort for os tidligere modstandsfolk og fanger og for det venskab, du har vist os. Vi håber og ønsker, at du må overleve os allesammen, så du kan hjælpe os til det sidste.

*Mogens Henrik Nielsen
En af dine taknemlige klienter*

Repræsentantskabsmødet

onsdag den 14. marts 2001, Station 1, Halmtorvet, København V

1) Den fungerende formand Harry Henriksen (HH), bød velkommen og indledte med at oplyse, at den valgte formand, Villy B. Jensen (VBJ), var gået af pga. alvorlig sygdom, og at HH derfor var indtrådt som fungerende formand. Han gik over til dagsordenens første punkt, valg af dirigent og foreslog Anna-Lise Clausen (A-LC), som blev valgt uden modkandidat.

A-LC konstaterede mødet lovligt indvarslet og indledte med et navneopråb. Der var 23 delegerede med stemmeret fra 6 foreninger, incl. HH, én deltager uden stemmeret samt A-LC.

2) Sekretæren, Solveig Skjøtt (SS), oplæste protokollen fra sidste møde, hvorefter hun efter eget ønske gik af som sekretær. Der var ingen bemærkninger fra forsamlingen til protokollen.

3) Derefter fik HH ordet for at aflægge beretning fra S sammenslutningens virksomhed. Den bestod fortrinsvis i en redegørelse for årsagen til, at de 3 foreninger Dachau-Klubben, Neuengamme-Foreningen og Hannover-Stöcken havde meldt sig ud af S sammenslutningen pr. 1/2-2001 med den begrundelse, at de var utilfredse med, at VBJ havde deltaget i National-komiteens arbejde med at indsamle skemaer fra tidligere KZ-fanger om Tysklandserstatning. Dette arbejde, påstod man, var ulovligt i henhold til S sammenslutningens vedtægter. Dette havde medført, at VBJ havde tilbudt at trække sig tilbage, så andre kunne komme til. Da ingen andre ville træde ind i stedet for VBJ, og da

han på dette tidspunkt havde fået konstateret en alvorlig sygdom, trak han sig tilbage fulgt af næstformanden Kaj Christensen (KC).

Der udspandt sig en heftig debat mellem KC og SS, samt Jørn Jensen (JJ) fra Foreningen af Gestapo-Fanger fra besættelsen, uden at man kunne blive enige om forløbet af sagen. Salle Fischermann (SF) fremhævede det triste i, at man lagde op til en opløsning af en forening i uenighed, og man i stedet burde kunne blive enige om at lukke med værdighed, hvis der viste sig at være stemning for en lukning. En afstemning viste, at der var 100% tilslutning for en lukning, og man henstillede til den kommende bestyrelse, at den arbejdede hen mod at forberede en lukning i 2002.

Jens Jacob Jensen (JJJ), Landsforeningen af Erhvervshæmmede, oplyste, at man på et formandsmøde den 7. marts 2001 i Fredericia havde vedtaget at tilbyde, at man ved en evt. lukning af S sammenslutningen ville fortsætte Modstandskampen med KC som redaktør.

4) Kassereren HH aflagde regnskab. Forsamlingen godkendte det omdelte regnskab uden kommentarer.

5) Landsforeningen af Erhvervshæmmede fremsatte forslag om leje af lokale hos A-LC ved Mogens Henrik Nielsen (MHN). A-LC holder op i ASK med udgangen af maj d.å., men har tilbudt fortsat at yde hjælp til foreningerne og deres medlemmer. Dette er ikke gratis for hende, derfor dette forslag. Forslaget

blev vedtaget med alles stemmer.

6.) Som formand blev valgt SF, som kasserer HH og som næstformand MHN. Alle blev valgt uden modkandidater. Næstformand vælges på førstkomende bestyrelsesmøde, hvor bestyrelsen konstituerer sig.

7) Johannes Damsgaard, Buchenwald-Klubben, modtog genvalg som revisor og Michael Fingeret, Theresienstadt-Foreningen, blev valgt som ny revisor. Willy Andersen, Buchenwald-Klubben, og Alfred Andersen, Landsforeningen af Erhvervshæmmede blev valgt til revisorsuppleanter.

8) MHN fortalte om Bernadottegården i Roskilde, som bliver 25 år den 29. august 2001, og dermed ophører som selvejende lokalcenter med udgangen af 2001 iflg. overenskomst med Roskilde Kommune. Herefter vil Bernadottegården være en kommunal institution, men de nuværende 4 bestyrelsesmedlemmer fra S sammenslutningen har ved forhandling opnået, at der i de næste 10 år vil være 2 medlemmer i Bernadottegårdens bestyrelse til at varetage de tidligere fanger og modstandsfolks interesser. De 2 skal vælges blandt de nuværende 4 medlemmer.

A-LC afsluttede mødet og takkede forsamlingen for deres tilsagn og støtte i hendes arbejde, hvorefter HH takkede alle de mødte medlemmer.

Ref. MHN

International Sachsenhausen komite

Beretning

ISK (International Sachsenhausen komite) afholdt ordinært præsidiemøde den 17.-22. april 2001 i Sachsenhausen.

For den danske Sachsenhausenforening mødte Else Drejer, Gerda og Peder Søgård. Vi ankom torsdag den 19. april til Oranienburg.

Den 20. april om morgenen åbnedes præsidiemødet i T-Gebäude i Oranienburg.

Mødet åbnedes med velkomst og beretning af generalsekretær Werner Händler. Han erindrede om, at vi benytter dette sted og disse lokaler, der var

sædet for planlæggelsen af de forbrydelser SS udførte i det uhyre net af KZ-lejre.

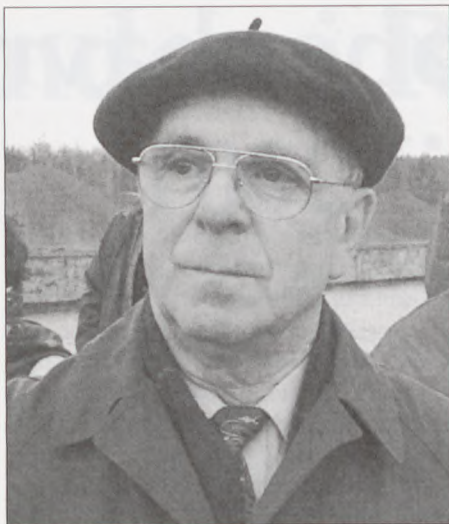
Det var Werner Händlers 6. og sidste beretning. På grund af alder og sygdom måtte han trække sig, og der skal vælges ny generalsekretær.

Generalsekretær for Den internationale Komite ISK, Werner Händler.

Mindestedet Sachsenhausen var nu 40 år gammelt. Charles Desirat havde været Præsident for ISK gennem alle 40 år, og den ledende kraft i dannelsen af komiteen i 1961. Han er nu 92 år og føler ikke, at han har kræfter til at fortsætte som præsident. Også denne stilling skal nybesættes. Werner Händler pointerede i sin beretning, at ISK nu kræver øjeblikkelig udbetaling af de såkaldte erstatninger for slavearbejde, en fortsat udsættelse af udbetalingerne er en skandale. Forfærdelig mange af vore kammerater vil dø inden udbetalingerne, vi kan ikke acceptere det. Kasseren Pierre Gouffault aflagde beretning. Han betegnede vor finansielle situation som god. Det skyldtes, at vor præsident Charles Desirat, uden at det var bemærket af medlemmerne, havde betalt meget store beløb til ISKs drift. Nu da Charles trak sig som præsident, mente Pierre, at vi måtte have at vide, hvorledes det havde været muligt at klare os så udmærket. Vi havde således kunnet støtte vore østeuropæiske kammerater med penge til rejserne til møder og kongresser i disse år, da deres vanskeligheder var blevet uhyre store.

Pierre fortsatte drøftelsen af økonomien. Han slog fast at hver forening måtte søge at yde 10 Euro for hvert med-

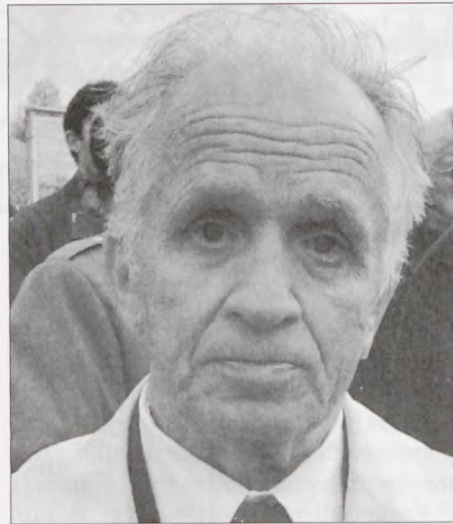

Dr. Adam König, tidligere KZ-fange i Klinkerwerk.

lem, der var tidligere Häftling (10 euro = ca. 75 dkr). Jeg kunne kun forpligte mig selv, men betaler selvfølgelig gerne mere.

Charles Desirat blev hyldet af medlemmerne og ved akklamation valgt til ærespræsident. Herefter krævedes 3 nyvalg: som ny præsident valgtes Pierre Gouffault, HC Rentmister blev ny generalsekretær, og belgieren John Bosuyt erstattede Pierre som kasserer. Alle valg var enstemmige og blev hilst med tilfredshed.

Brandenburgmindestedernes direktør, dr. Morsch gjorde rede for de sidste 8 års genopretning og vedligeholdelse af Sachsenhausenmindestedet. Et særligt problem udgør den absolut nødvendige genopretning og nyskabelse af »Station Z«. I fællesskab med alle de nationale foreninger er der rejst stærke krav om fremskaffelse af de store beløb, der bliver nødvendige for at forhindre, at resterne af krematoriet og henrettel-

Pawel Jakowlewitsch Tscherednitschenko, formand for tidligere KZ-fanger, Kasachstan. Var fange i Sachsenhausen fra 1942 til 1945, nr. 45091

sestederne bryder sammen. Optimisme er nødvendig.

Lørdag var forbeholdt drøftelserne om tendenserne til neofascisme i Europa. Hvert præsidiemedlem havde fået som opgave at forelægge en status over tilstanden i deres eget land. Jeg forklarede om vores problemer i Aalborg og Greve, og at vi i Danmark ikke tror på nogen nytte af forbud mod neonazisterne, danskernes afsky og modstand mod nazisterne var effektiv.

Indlæggene, der oplyste om vidt forskellige forhold rundt om i Europa, førte ikke til nogen konklusion. Forhandlingerne afsluttedes med vedtagelse af en resolution, som opfordrede dels til at bekæmpe genopblusningen af fascismen, racismen, antisemitismen og fremmedfjendtligheden, dels til at de såkaldte erstatninger for slavearbejde straks bliver udbetalt, og at mindestedet fik tilført tilstrækkelige midler til at genopbygge og vedligeholde en høj standard.

Søndag afholdtes højtidelighed ved Stadion Z med taler af generalsekretær Werner Händler, præsident Pierre Gouffault, stedfortrædende ministerpræsident i Land Brandenburg, Jörg Schönbohm, medlem af det grønne parti i Bundestag, Winfried Nachtwei, og formanden for Beirat ved »Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten«, Thomas Lutz.

Derefter foregik åbningen af den restaurerede Block 39, der rummer et glimrende pædagogisk indrettet museum om »hverdagslivet« i KZ. Der blev her talt af dr. Morsch, kulturminister Johanna Wanka og tjekken Evzen Seyeck, Prag.

Delegation af tidligere franske KZ-fanger på vej over appelpladsen.

Peder Søegård

Tale på Københavns Rådhus den 9. april 2001

Major S.E. Poulsen

Som CH for HJVD KBH er det en ære for mig at få lov til at sige et par ord i dag. Og hvis jeg skal nå det, inden jeg bliver pensioneret, så er det i år, fordi jeg fra-træder pr. 1. august i år.

Krigen eller besættelsen var jo kun lidt over et år, da jeg blev født i 1941, og jeg kan i dag kun huske 2 episoder fra årene. Nemlig nogle store flyvemaskiner (men hvilke ved jeg ikke), og så nogle soldater, som irriterede min bedstefar ved at sige pruh... hver gang han sagde tjek, tjek. Dette gav jo nogle sjove bevægelser i jumben, når hesten sådan bevægede sig i ryk ved skiftevis at stå stille og gå frem. Min bedstefar hentede mig som barn ved en station i Vendsyssel (Vester Hassing) tæt på Limfjorden.

Resten af min viden har jeg læst og lyttet mig til, bl.a. var min svigerfar overlevende KZ-fange med deraf følgende skavanker på legeme og sjæl.

Det, som skete den 9. april 1940, blev et vendepunkt med sorg og fortvivelse, idet jeg har hørt mange senere udtale: »Der blev næsten ikke gjort modstand!« Det har der været så mange meninger om: Om det var godt eller dårligt! Personligt er jeg af den opfattelse, at vi som både mennesker og nation skal gøre modstand, såfremt der er risiko for, at ens frihed er ved at forsvinde eller tages fra én.

Det er vigtigt, at man som nation og enkeltperson bevarer sin selvrespekt. Også selv om man skal kæmpe for det!

Den viden, vi har, om hvad der skete, gjorde det nemmere for bl.a. mig, da vi skulle tage stilling til, om hjemmefærhedsdistriktet og derved hjemmefærhedsnet som helhed skulle videreføre denne tradition for at mindes de faldne og mistede kammerater, som der jo trods alt var en del af.

Og HJV er jo et barn af modstandsbevægelsen!

Om så traditionen skal fortsætte i al evighed, vil andre nok komme til at afgøre. Men selv om vi i dag skriver år 2001, er der masser af uro og småkrige i verden omkring os, og en underlig mangel på respekt for menneskeliv, selv i vores nærområde.

Derfor bør vi bruge sådanne anledninger som denne til at fortsætte vores kamp for frihed, netop fordi I har mærket ufriheden meget tæt på. Ud over jer, som stadig kan viderebringe denne uhyggelige fortid, kan »gamle« HJV-medlemmer – mange af dem er jo tidligere modstandsfolk – ved deres kontakt med de unge medlemmer i HJV holde liv i respekten for jeres indsats, stor eller lille, under episoden.

Det danske forsvar bruger nu i dag mange ressourcer på at skabe fred ude i

verden, og det har vores politikere jo bestemt, at sådan skal det være.

Lige så vigtigt er det, at HJV i dag og især i fremtiden bidrager til en »aldrig mere en 9. april« på grundlag af de erfaringer, som I desværre måtte bidrage med. Ved at bevare HJV i en eller anden form! Til sidst vil jeg gerne takke min KC Dan Kjersner og hans hjælpere, fordi I som kompagni har overtaget denne mindedato og alt det praktiske. Til gavn og ære for de tilstedeværende!

**Mindehøjtidelighed
9 April 2001**

**På
Københavns Rådhus**

Mindelunden i Ryvangen

4. maj 2001

På denne aften er det 56 år siden, at budskabet om Danmarks befrielse blev givet den 4. maj 1945. Det er med ydmygt sind, at jeg på dette hellige sted har fået lov til at sige et par ord i aften.

I Prædikerens bog, 3. kapitel står der: »Alt har sin stund og hver ting under Himmelen sin tid: Tid til at elske, tid til at miste, tid til at hade, tid til krig og tid til fred«.

I skrivende stund faldt mit blik ud over den smukke sø, der ligger for bagenden af min have. Her svømmer svanerne, nu hvor isen er brudt op, igen stille deres morgentur 2 og 2.

Ude i horisonten skimtes Troldkirken i Sønderholm, som den har gjort i årtusinder. Kirken i Gøl, der gemmer sig bag bakken med Nørholm Skole, ringer måske netop nu solen op, for igen at varsle en ny og velsignet dag. I morges havde fasanekokken med et par af sine høner spist deres morgenmad på foderbrættet i min have, medens en listig sort kat går forbi ude på skrænten til søen. Fru Solsort har sikret sig, hun ruger nemlig godt gemt i mit redskabsskur.

Naturen er i pagt med sig selv, der høres ikke andre lyde end dem, den selv frembringer. Vinden suser lidt i trætoppene, fuglene synger, medens solen overvåger, at alt går rigtigt til – på denne smukke forårmorgen i maj.

Netop denne måned – maj – der har så mange varme minder, blandt mange af os, som er samlede her i aften. Det var måneden, der bragte os friheden og glæden i 1945. Men også fik sorgen og savnet til at blusse og brænde langt ind i sjælen, ved tanken om dem, vi måtte efterlade. De, der har givet det bedste og dyrebareste, de ejede – deres liv – i det helvede, vi blev befriet fra og kunne vende hjem, som frie kvinder og mænd.

Det tjener ikke noget formål at ribbe op i alt det forfærdelige, som vi kender alt for godt og har mærket på vores krop – det bor i os og kan aldrig rives ud.

Vi er samlede her i aften for at mindes og hædre de brave danske, som er blevet henrettet og har deres grav på dette sted, og dem hvis navne er mejslede ind i sten. Vi er her for at opfylde det løfte, vi gav hinanden: »I skal ikke blive glemt«. De gav deres liv – for at vi i dag kan leve i frihed.

Alle de, som jeg kendte, boede på stue

med i Frøslev, blev deporterede med til Neuengamme, udekommendo Versen/Meppen ved den hollandske grænse, de har deres mindetavle her i Pergolaen, som skal minde kommende generationer om, at her var gæve folk, der frivilligt gik ind i en kamp, der syntes håbløs, men vandt den og betalte den dyreste pris, som tænkes kunne.

Ole Lauge Olsen blev aldrig elektroingeniør, han døde 23 år gammel, som muselmand.

Aage Andersen var ansat på cementfabrikken Rørdal, døde af sult og sygdom ude i Versen omkring nytår 1945. Stor og stærk, men kunne ikke modstå. Hans jordiske rester kom til Sdr. Tranders, hvor han fik en kristen begravelse i sommeren i 1945. Han ligger begravet i Guld Haralds Høj ved Sdr. Tranders Kirke, og har vel den smukkeste gravplads i hele Nordjylland – han fortjener det.

Viggo Jacobsen, elektriker, blev taget af Gestapo efter en våbenmodtagelse på Sønderholm Hede. Han var 27 år og døde af blyforgiftning og sult i Hannover-Stöcken den 6. marts 1945.

Børge Nielsen måtte bøde med livet i Neuengamme for bl.a. skibssabotage på Aalborg værft, hvor han arbejdede.

Egon Glerup var også en af de mange. Han døde i Neuengamme vinteren 1945, kun 25 år gammel. Ham havde jeg lært at kende allerede i vinteren 1943, da kom han til Nibe og gav os våbeninstruktion og i brug af sprængstof. Ligeledes var han instruktør ved illegale skydeøvelser i foråret 1944. Han blev indhentet og arresteret af Gestapo efter en våbenmodtagelse den 7. maj 1944. Egon, der var dykker, havde bl.a. saboteret tyske skibe med undervandsmagnetbomber. Han var en stor stærk gut, da vi boede på stue sammen i Frøslev, og ligeledes da vi fulgtes ad til Neuengamme den 6. oktober 1944. Da udtagelsen af fanger til udekommendo Versen fandt sted i midten af november, var Egon Glerup for svag og syg til at komme med – jeg så ham aldrig mere.

Da Neuengamme skulle evakueres for norske og danske fanger, var alle

vore kufferter anbragt i lange rækker i Blockgade. Det var med blandede følelser, da jeg ledte efter min egen kuffert, at jeg stødte på kufferten, der bar navneskiltet Egon Glerup, hvor var det uretfærdigt, at denne store stærke dreng ikke kunne være med på denne store dag, hvor det var alvor, vi skulle til Danmark, fredag den 20. april 1945.

I taknemlighed og ydmyghed overfor de kammerater, til hvis minde denne smukke begravelsesplads og minde-lund er anlagt, synes jeg ikke, at det kan gøres bedre end at citere Halfdan Rasmussens smukke digt:

»Til mindet om dem der faldt«

Tavst bukker livet under
Intet kan nå ham her
hans gruppe blev ikke røbet
Nu slår de ham ikke mer'
Det stormer i høstens time
Det stilner i alt som stred
Hans venner er med i aften
Hans drømme er evigt med

Karl Salling Møller

SENTENSER

Når den vidende mister fornuften,
mister samfundet rationaliteten.

Kaj Christensen

Hvis din egen tunge må prise dig,
er det tegn på, at din anseelse er
sølle eller i det mindste i dalen.

Matheu Hale

At erkende, at man har taget fejl, er
at vise, at man er klogere i dag end
i går.

J.C. Lavator

For 20 år siden kaldte vi det porno-
grafi, i dag kaldet vi det tv.

Frobenius

Mistænk ej nogen uden skel!
Tro heller ingen alt for vel!

St. St. Blicher

Bernadottegården Hadsund

På Bernadottegårdens bestyrelsesmøde tirsdag den 20. marts vedtog bestyrelsen, når den selvejende institution pr. 2. januar 2002 overgår til Hadsund Kommune, at anmode kommunen om, at modstandsfolk fortsat skal have fortrinnsret til en bolig på Bernadottegården.

Bestyrelsen ønsker også sikret, at marlerisamlingen, der er en gave til Bernadottegården, altid skal blive på stedet. Skulle nogen måske langt ude i fremtiden få gode ideer angående samlingen, skal det kunne forhindres.

Frihedskampens Veteraners præsidium foreslår, at foreningen opløses, da

medlemmernes gennemsnitsalder er 80 år. I den anledning forærer foreningen Bernadottegården i Hadsund kr. 400.000, som skal bruges uden betingelser og efter forgodtbefindende. Kirsten Brahms har en god idé til det dejlige fristed for beboerne, nu skal en arkitekt se på mulighederne. Ellen Otte og Poul Bergmann fik den øvrige bestyrelses tilslutning til deres ønsker om, at traditionen omkring den 5. maj og 29. august fortsættes. I år markeres den 4. maj præcis som i 2000 og den 5. maj navngives, som omtalt andetsteds, 2 værelser.

Tidligere borgmester i Hadsund Tage Jespersen påtog sig på det sidste bestyrelsesmøde at tale med statsamtet om, hvordan hoffet skal kontaktes for at høre om muligheden for en ny protektor i stedet for dronning Ingrid. Det ser ud til, at det bliver en opgave for borgmesteren, som samtidig vil høre hoffet om Kronprins Frederiks deltagelse i Bernadottegårdens 25 års jubilæum den 29. august 2002.

Vagn Jeldtoft Jensen

NYT! NYT! NYT!

Den danske Nationalkomité for rådgivning af ofre for nazi-Tysklands forfølgelses-, tvangsarbejds- og folkedrabspolitik har fra International Organization for Migration (IOM) fået oplyst, at personer, der under krigen var interneret i danske lejre og fængsler (herunder Frølevlejren, Horserød lejren og diverse fængsler m.v.), kan være berettiget til erstatning fra fonden »Remembrance, Re-

sponsibility and Future« (erstatning for slave- og tvangsarbejde, tab af ejendom, personskade m.v.) og bør derfor ansøge om erstatning. Erstatningen, der er skattefri, kan blive op til ca. 57.000 kr. pr. person.

Under forudsætning af, at en forhenværende slave- eller tvangsarbejder afgik ved døden den 16. februar 1999 eller senere kan desuden arvinger ansøge om

erstatning fra Fonden. I henhold til den tyske lov er arvinger til et offer, der døde før den 16. februar 1999 ikke berettiget til en erstatning.

Yderligere oplysninger kan på flere sprog frit hentes på internetadressen: www.compensation-for-forced-labour.org

Ansøgningsfristen udløber den 11. august 2001.

Ansøgningsskema kan rekvireres hos advokat Leslie Rabuchin, Advokaterne i Bødkegården, 3200 Helsingør, tlf. 48 79 44 88

Foreningen af Gestapofanger fra Besættelsen

Øresund – den nye bro

30 personer fra Gestapofanger fra Besættelsen mødtes lørdag den 31. marts foran 4. Maj Kollegiet. Vi skulle en tur til Sverige med den nye Dachau bus. Vi kørte ad Strandvejen til Helsingør, solen skinnede, der var gratis øl og vand, så humøret steg et par grader, inden vi nåede færgen til Hälsingborg, og vi kørte langs den svenske kyst til fiskebyen Råå. Her så vi det meget flotte Fiske- og søfartsmuseum. Derefter i den flotte restaurant, der lå ved siden af. Her var sildebord samt pandebøf og kaffe. Så gik turen til Malmø. Her var en lille rundtur, inden vi kørte over den meget flotte bro. Den er imponerende. Så til Dragør Badehotel, hvor kaffe og lagkage ventede. Med på turen havde vi nogle

Medlemmer af Foreningen af Gestapofanger fra Besættelsen foran Dachauforeningens nye bus.

svenske gæster, blandt andet vores ven fra krigen, nemlig Steen Olson. Det var ham som kørte en af de hvide busser fra Bernadotte. En gæv gut!

Og så tilbage til 4. Maj Kollegiet, hvor vi sagde tak for en god tur og en dejlig dag.

Jørn Jensen,
næstformand

Tre gamle KZ-fanger ved Råå Søfartsmuseum. F.v. Peter Møller Madsen, Jørn Jensen og Skaftø.

Læserbrev fra Jørgen Pedersen i Modstandskampen 1940-45, 1, februar 2001, skal ikke have lov til at stå uden påtale:

Kære Jørgen

Din lange svada i vort blad, Modstandskampen 1940-45, fik mig op på dupperne. Jeg ved, at du ikke er medlem af Frøslevlejrens Venner, eller for den sags skyld af nogen forening af tidligere fanger her i Danmark. Det skulle du have været, for så kunne du følge med i, hvad der sker, og så kunne du osse have mulighed for at gøre din indflydelse gældende med hensyn til valg af formand og bestyrelse.

Jeg kan fortælle dig, at medlemmerne af Frøslevlejrens Venner har valgt den bestyrelse og den formand, vi har, på fuldt ud lovlig og demokratisk vis.

Vi føler ikke, at vi er blevet snigløbet til at sige noget som helst angående den nyordning, der nu kommer, og som vi – på nogle punkter – godt kan godtage.

Du tillader dig osse at angribe DsIF! Men du ved jo udmærket, at hvad der er

lavet i lejren har sin baggrund i økonomi, selv vognmændene. Hvordan havde det set ud, hvis vi ikke havde haft de indtægter? (I hverdagen er der ingen problemer med omtalte forening).

Jeg bor i den anden ende af landet, og jeg kommer ikke ret tit til Frøslevlejren, dog er jeg sikker gæst hvert år den 4. maj kl. 10.00, hvor jeg og Hans Bøjlund, begge tidligere medlemmer af den nu nedlagte »Tårn 5 kommando« på vegne af »Tårn 5 kommandos Venner« nedlægger kranse ved lejrens tre mindesten, og vi fryder os hver gang over den stilhed og ro og velordnede forhold, der hersker i vor gamle lejr, (heri har Carlo jo en meget stor andel), og vi kan godt forliges med, at vi er fri for pløre og ælte og mangel på alt det grønne, som jo var fremherskende i vor tid sammen i Frøslevlejren, dengang i 1944 og 1945.

Fra kilder i Sønderjylland hører jeg snak om, at Frøslevlejrens splitflag rettelig skulle være et »splittelsesflag«! Ja, Jørgen, du har gjort, hvad du kunne for at gøre disse ord sande.

På et punkt har du ret, nemlig med hensyn til tårn 3 og tårn 4. Du lagde for med tårn 4, hvilket medførte, at »Tårn 5 kommandoen« blev dannet, og vi tog os så året efter af tårn 3 og året efter igen af pigtrådshegn mellem de to tårne. Fejlen var måske, at vi tabte pusten, for ellers skulle vi jo nok have forsøgt at få de resterende vagttårne op at stå. I dag ville vel selv politikerne på »Borgen« kunne finde på at lave vrøvl over det?

Eftertiden kan så sige, at det er et halvgjort arbejde, vi har lavet. Tårnkommandoen havde mange planer. Det husker du sikkert nok. Mange af planerne kom fra din hånd. Og du vil sikkert give mig ret i, at hvis de var blevet gennemført dengang i 90'erne, havde de nok lidt en krank skæbne, nu da de politiske partier vil til at blande sig i vor gamle lejrs skæbne.

*Til slut de venligste hilsner
Hans Christian Henriksen
Nøvlingeparken 2, Nøvling
9260 Gistrup*

Bestyrelsesmedlem i Neuengammeferien

Formand Helge Hansen

Du har jo selv foreslået mig til en bestyrelsespost, ja, du har jo endvidere anbefalet mig til kassererposten i Sammenslutningen og udtalt, at du respekterede, man havde sin egen mening, men du må jo have ændret dig meget, idet du ringede for at få mig til at trække mig, hvilket jeg afslog, da et bestyrelsesmedlem skal varetage medlemmernes interesser på en værdig måde, og det har du alvorligt forbrudt dig imod med den uværdige hetz, du har ført mod formand Villy B Jensen, Sammenslutningen, samt vi to andre i forretningsudvalget.

Desuden den uværdige og uretfærdige måde, du behandlede mig på ved bestyrelsesmødet den 29/3, hvor du beskyldte mig for at ville være formand for Sammenslutningen, hvortil jeg svarede, at det kun var som fungerende formand, jeg vedlægger kopi af dagsorden til dette møde, der klart modbeviser din påstand.

Så påstår du ifølge brev til Dagmar, den 27/3, at vi omtalte Münchenhausen på

den måde, han ikke fortjener, ifølge et referat fra repr. mødet den 14/3, men det referat, du henviser til er uretmæssigt skrevet af Solveig Skjøtt, idet hun fratradte efter at have læst protokollen fra mødet den 14/3-00, kopi vedlægges. Der blev ikke udtalt nogen kritik af Münchenhausen, vi finder, at han har gjort et stort arbejde for os KZ-fanger.

Det har desværre skabt noget nær kaos at involvere IOM, Helsinki, med at bede os om at udfylde nye skemaer (på svensk) det nærmer sig bedrag at udfylde 2 sæt skemaer, og må skabe stor forvirring i IOM i Geneve.

Med hensyn til ovenstående bør du trække dig som formand, så Neuengammeferien kan slutte på en værdig måde, det skylder du foreningens medlemmer, dem der er tilbage.

Jeg meddeler hermed, at jeg trækker mig som bestyrelsesmedlem i Neuengammeferien den 2/4-2001 samt den 28/4-2001 udmelder mig som menigt medlem af Neuengammeferien.

Bestyrelsesmedlem i Neuengammeferien

Harry Henriksen

Sidste NYT!

Südwest-Funk i Bayern meddeler:

Amerikansk domstol har nu endelig dømt i de samlede sager om tvangs- og slavearbejdernes forhold.

Nu er det den tyske Forbundsdag og den tyske industri, der må komme til en overenskomst om udbetalingerne til tvangs og slavearbejderne.

Vore KZ fangers erstatninger er nu tæt på en afslutning.

K.C.

Klip fra aviser og blade

Jyllandsposten den 25. marts 2001

Fange nummer 67.055

Sammenslutningen af danske fanger fra Frihedskampen 1940-45 har besluttet at arbejde hen imod en lukning i 2002, da de tidligere fanger og modstandsfolk i dag er langt oppe i årene og langsomt falder fra. Den snart 74-årige Mogens Henrik Nielsen sad et halvt år i KZ-lejren i Neuengamme og vejede blot 40 kilo ved hjemkomsten.

KZ-FANGER

Af JENS GRUND

I skyggerne af den lyse sommernat sneg de seks drenge sig hen til tyskernes garageanlæg.

Soldaten i maskingeværreden opdagede dem ikke, og kasernen mindre end 100 meter derfra lå stille hen.

Stedet var Ulfborg i Vestjylland, dagen den 8. august 1944.

Mogens Henrik, Erik, Jacob, Thorkild, Holger og Gunnar havde aftalt det hele på forhånd, da de seks gamle venner fra realskolen en aften hjemme på sommerferie havde siddet og talt om, at de måtte gøre noget for at stoppe værnemagtens overgreb.

Nu var det alvor.

De smed en petroleumsklud og en tændstik ind gennem vinduet til garageanlægget, og snart var hele træbygningen og tre-fire lastbiler ompændt af flammer.

Usete nåede brandstifterne hjem under dynerne hos deres forældre.

Deres første sabotageaktion var en succes. De havde udraderet tyskernes garageanlæg for at forsinke opbygningen af det tyske fæstningsværk ned langs den jyske vestkyst.

Mogens Henrik Nielsen var 17 år og egentlig bare hjemme på sommerferie hos sin mor og søster. Faderen var blevet arresteret, da tyskerne tog alle Dansk Samlings folketingskandidater.

Kort tid efter sabotageaktionen spredtes de seks drenge. Mogens Henrik rejste tilbage til Sorø Akademi, hvor han var

kostskoleelev, mens de andre drenge begyndte igen på deres skoler.

Dramaet var tilsyneladende lagt bag dem.

Forhør hos Gestapo

Men knap en uge senere stod Gunnar på stationen i Sorø og ville tale med Mogens Henrik. Gunnar rejste med falsk legitimation og forklarede, at Gestapo snuste rundt i Ulfborg efter sabotørerne.

De var vist nok på sporet.

Mogens Henrik skulle gå under jorden, mens Gunnar ville rejse videre og advare de andre drenge.

Så langt nåede ingen af dem.

To pistolbevæbnede tyskere i civil dukkede op og slæbte de to drenge i forhør i værnemagtens lokale garnison, men drengene stak ikke deres kammerater. Næste dag blev de transporteret til Holstebro, hvor to Gestapo-folk forhørte og tævede dem.

Efter to døgn brød de sammen og røbede navnene på deres medsammensvorne. To døgn burde også være nok til at slippe væk.

Men ingen anede, at Mogens og Gunnar var snuppet – og alle seks drenge røg i Gestapos varetægt.

Mogens Henriks mor blev også arresteret, da Gestapo under ransagningen af huset fandt et brev, hun skulle sende videre til en modstandsgruppe i Vendersø.

Snart blev far, mor og søn forenet – i fangelejren i Frøslev. På det gulnede foto ser en trykket, lyslokket dreng ind i tyskernes kamera.

Bombeskjold

Det værste ved lejren var, når Mogens Henrik og andre fanger blev gennet op i en godsvogn som levende bombeskjold på togene for at forhindre modstandsfolk i at sprænge jernbanen.

Tidligt om morgenen den 29. november 1944 blev Mogens Henrik og de andre fanget purret ud af sengene og kommanderet ud på gangen. Tyskerne råbte op af en lang liste med 112 navne. Mogens og fire af kammeraterne stod på listen. Alle fik besked på at gøre sig klar til afrejse, og Mogens samlede en lille kuffert, et uldtæppe og en madpakke.

De var 30 stuvet sammen i hver godsvogn. Sengelejet var et halmknippe, og de måtte skiftes til at ligge og sove. Da toget endelig nåede endestationen, og

døren til godsvognen blev åbnet, blev fangerne mødt af glammende vagthunde og bevæbnede SS-soldater, der råbte

»Heraus! Los, Mensch.«

Det mest foruroligende var, at et 15 meter langt og tre meter højt bjerg af brugte sko hobede sig op bag soldaterne.

Danskerne var kommet til KZ-lejren i Neuengamme, der rummede 10.000-12.000 fanger fra hele Europa. Al identitet blev pillet af fangerne. Ikke engang håret på hovedet og kroppen fik de lov at beholde.

Livsgnistens svandt

Mogens Henrik var blevet et nummer – 67.065. Maden bestod af en humpel brød og suppe. Den 17-årige dreng blev kommanderet til at udgrave en vandkanal og stod i 12 timer om dagen ved det iskolde vand i sin lasede, stribede fangedragt.

Efter bare tre uger bukkede den ene af kammeraterne under og døde. Hver dag døde ca. 50 fanger. Mogens Henrik måtte også slæbe lig. Som månederne gik, drænede udmattelsen ham selv. Drengen lignede mere og mere en muselman, fik høj feber og var ved at miste livsgnisten.

Men en 23-årig dansker, Børge Hansen, tvang ham til at holde modet oppe, og den 9. april 1945 kom Mogens Henrik med på den første sygetransport til Sverige.

To år lå den unge mand syg hjemme i Danmark – med blandt andet tuberkulose, en blodprop i lungen og årebetændelse i begge ben.

Historien skal fortælles

Han er i dag pensioneret elektroingeniør og glæder sig over, at han overlevede Neuengamme og har et godt liv sammen med sin familie – nu også med sit eneste barnebarn Camilla.

Mogens Henrik er sekretær for Sammenslutningen af danske fanger fra Frihedskampen 1940-45, der netop har besluttet at arbejde hen imod en lukning i 2002. Årsagen er, at de tidligere fanger og modstandsfolk i dag er langt oppe i årene og langsomt falder fra. Men det er fortsat vigtigt at fortælle og minde danskerne om nazitidens uhyrligheder:

»For vi er ikke færdige med diktaturer og koncentrationslejre.«

Det sker – på sønderjyske museer

Etablering af en national mindepark i Frøslevlejren

For Frøslevlejrens Museum er rammerne og det omgivende kulturlandskab en del af museet - og omvendt. Dette samspil udgør stedets hovedtiltrækningskraft. Hvis den besøgende ikke kan associere til stedets funktion som fangelejr og fornemme historiens vingesus, forskertser man et hovedaktiv for museet.

Derfor har museet altid set overordentlig positivt på det forslag til Folketingsbeslutning om etablering af en national mindepark i Frøslevlejren, som blev behandlet i Folketinget i maj 1999.

Hovedsigtet fremgår klart af bemærkningerne til forslaget, nemlig »at mindeparken ud over Frøslevlejrens Museum alene skal kunne benyttes til museumsdrift i øvrigt samt til anden kulturel virksomhed, der kan fungere i respekt for mindeparken«.

Forslaget, som var rejst på foranledning af bl.a. »Sammenslutningen af danske fanger fra Frihedskampen«, blev ikke vedtaget, men henvist til Folketingets Kulturudvalg, som skulle arbejde for en mindelig løsning.

Denne løsning tegner sig nu efter omhyggelige sonderinger og drøftelser mellem Miljøministeriet (lodsejerne), Kulturministeriet (Frøslevlejrens Museum ejes af Nationalmuseet) og Den Selvejende Institution (Sønderjyllands Amt og Bov Kommune), som i 1984 af staten fik overdraget brugsretten til Frøslevlejren.

Løsningen følger fuldstændig intentionerne i forslaget til Folketingsbeslutning, og der henstår 1.5 mio. kr. på finansloven til etablering af den nationale mindepark i Frøslevlejren.

Frøslevlejren glæder sig først og fremmest over den såkaldte mindepark, fordi den vil øge samspillet mellem museet og det omliggende område. Der vil f.eks. ske en af-idyllisering ved træfældning i det indre lejrområde, og det vil ved beplantning blive markeret, hvor der har været pigtrådshegn, ligesom nedrevne

barakker vil blive markeret i terrænet. Parkeringspladser inde i selve lejren vil blive sløjfet, og biltrafikken stærkt reduceret. Der er tillige lagt op til en langt mindre intensiv pleje af grønne arealer, således at området vil fremtræde mere »råt«. Endelig vil planens gennemførelse betyde, at FDE, Foreningen af Danske Eksportvognmænd, som gennem nogle år har lejet tre tidligere fangebarakker, senest med udgangen af 2003 forlader lejren.

Alt i alt vil den oprindelige lejr fremstå tydeligere, og først og sidst vil etableringen af mindeparken fremhæve lejrens historie 1944-45.

Netop dette havde de lokale myndigheder også øje for, da man i 1983-84 i forbindelse med Den Selvejende Institutions omfattende restaurering af lejren vedtog en lokalplan for Frøslevlejren. Man ville, som det hedder i planens indledning, »bevare lejren som et historisk mindesmærke fra Anden Verdenskrig«. Det betød f.eks., at »inden for området må der ikke etableres erhverv...«, og kun »institutioner, som har en kulturel, historisk eller på anden måde naturlig tilknytning, kan etableres inden for området«.

Lokalplanen anviser også fornuftige retningslinier for lejrens fremtræden for at sikre, at »lejrområdet i videst muligt omfang i det ydre føres tilbage til dets udseende i 1945«. Det hedder således, at »gennem bestemmelser for de ubebyggede arealer fastsættes regler for den generelle beplantning, belysning og terrænpleje således, at lejrens oprindelige fremtræden kan genskabes i det omfang, det kan forenes med den fremtidige anvendelse«.

Både i det statslige udspil om en national mindepark og i lokalplanen er det altså et helt centralt punkt at bevare Frøslevlejrens autenticitet som en fangelejr fra 1944-45.

Frøslevlejrens Museum ser naturligvis frem til at deltage i realiseringen af denne målsætning.

Henrik Skov Kristensen

BØGER

HITLERS TYVEKNÆGTE

Beretningen om historiens største tyveri, Europas udplyndring af jøderne
Af Richard Z. Chesnoff
308 sider, indbundet, illustreret.
Kr. 299,-
Forlag: Gyldendal

At se historien i øjnene er meningen med denne bog, skriver forfatteren. For jøden var det statsdrevne udplyndring baseret på uddrivelse og i sidste instans udslettelse. Det lykkedes for Hitler og hans bureaukrater at plyndre og udslutte 6 millioner af dem – godt hjulpet af mange neutrale lande.

Da krigen var ovre, viste det sig, at ikke blot tyskerne havde røvet guld, kunst, møbler, ja, alle genstande, som de deporterede jøder havde efterladt sig. Næsten ingen landes regeringer, banker eller forsikringselskaber ønskede at tilbagebetale hverken penge eller gods. Ingen ønskede i det hele taget at tale om det. Det er da rigtigt, at krig, lovløshed og socialt kaos kalder grådighed frem i mange enkelte mennesker, men at de

»professionelle« svigter, ses meget tydeligt i bogen. Jøden var dårligt ude af fordøren, tvunget af Hitler eller de besatte landes egen regering, før de griske gik ind af bagdøren.

Ingen europæiske lande og deres regeringer, forsikringselskaber og banker går ram forbi – dog er her Danmark undtaget. Det kan vi glæde os over.

Bogen er meget baseret på interviews med jøder fra forskellige lande og med forskellig social baggrund, der overlevede holocaust, og som ved hjemkomsten til eget land kæmpede for deres retmæssige ejendom, og mange gange måtte gå forgæves til banker, forsikringselskaber og myndighederne, og der – med ond vilje – få nej.

Bogen giver det indtryk – også selv om der ofte mangler dokumentation, at de to neutrale nationer Schweiz og Sverige ikke holdt sig tilbage, når det drejede sig om at handle med Nazityskland, om at rage guld ofte også »offerguld« til sig, og efter krigen ikke havde noget ønske om at tilbagelevere dette til de retmæssige ejere eller deres efterkommere.

Heller ikke hos de allierede var man meget for at fordybe sig i »jødeguldet«.

I et brev godkendt af daværende præsident Harry S. Truman og sendt til Udenrigsministeriet, gjorde han sig til talsmand for at udbetale erstatningerne. Brevet blev imidlertid syltet – aldrig sendt videre. Begrundelse: Ville vække harme hos den arabiske verden. Så i 50 år skulle en del af det røvede naziguld,

man havde fået fra Schweiz ligge hængt under den amerikanske forbundsbank.

Forfatterens påstand: Schweiz, hvis handel med Nazityskland havde forlænget den 2. Verdenskrig med helt op til 2 år, alene på grund af grådighed.

I bogen er der også en noget – vidtløftig – beretning om familien Wallenberg. Jacob og Marcus Wallenberg sad i sikkerhed hjemme i Sverige og handlede med naziguld og anden forretning, mens Raul Wallenberg forsøgte at redde så mange jøder fra den visse død, og antager forfatteren, også for at efterspore en række jødiske værdier, som kunne udnyttes efter krigen.

Emnet kunne være mere systematisk behandlet. Journalistisk mere end historie. Alligevel er bogen med til – på godt og ondt – at påvise et af – om ikke – det værste kapitel ikke bare i Nazitysklands historie, også i det menneskelige forfald, der sker i enhver krigssituation.

En tidligere slavearbejder Rudy Kennedy siger det sådan: »Antisemitismen er ikke opfundet af jøder, den er opfundet af ikke-jøder«. Forfatteren slutter sin bog med disse ord: »Med hvilket bedre minde kan man rejse for disse uskyldige ofre end at sikre jødisk liv«.

Bogen kunne godt være bedre – mere dokumentarisk, alligevel er den et dokument.

Ved læsningen af den bliver man klo- gere.

Kaj Christensen

EFTER DRABET

Af Peter Øvig Knudsen
Beretninger om modstandskampens likvideringer
384 sider, illustreret. Kr. 295,-
Forlag: Gyldendal

Bogen er en studie i at skrive en del af datidens historie med nutidens pen. Lykkedes det så? Både og! Interviewene med de af likvidatorerne, der ville medvirke, er af en nutidig form for udspejgning – med menneskerettighederne strittende ud af bagehovedet – en »sandhedssøgning«, som i virkeligheden er umulig. Sandheden er ikke een- tydig, men mangetydig om den tid. Den kan aldrig findes, den kan end ikke forstås af nutidens menneske. Det skal vi glæde os over.

En mangel, som måske kunne have hjulpet var, hvis Peter Øvig Knudsen havde skrevet en indledning om bag-

grunden for likvideringerne i et samfund, hvor tysk/nazistisk terror, et samfund, der var lovløst, hvor den sidste del af besættelsen var uden politi og domsmyndighed.

Selv om Peter Øvig Knudsen og andre journalister/historikere og forfattere ikke kan eller vil forstå, hvorfor der blev lagt låg på undersøgelserne af likvideringerne, må det pointeres, at i 1945 var der ingen, der ville eller kunne grave i dette emne.

I 1945 havde hverken likvidatorerne, deres familie, eller de likvideredes familie noget ønske om at efterforske det, der skete i den politiløse tid.

Modstandsbevægelsen, som gennem deres sabotager, illegale blade, havde gjort deres til, at Danmark blev medregnet til »de allierede«, var nu kommet frem fra »under jorden«. Det hårde liv i en krig, hvor der ingen orlov var, var slut.

Modstandsfolkene havde fortjent denne fred og denne heltestatus, men den blev dog ret hurtigt forbi. Hartvig Frisch karakteriserede i september likvideringerne som mord.

Likvideringerne var – for at føre modstandskampen – nødvendig. Der var krig, og derfor må man i en krig acceptere, at der blev likvideret enkelte, som ikke var stikkere.

Uden at være bogholder, vil jeg dog gerne bemærke, at i Verdenskrig 2 døde eller dræbtes ca. 40 millioner mennesker, så det er lidt svært at hidse sig op over, at enkelte i Danmark blev aflivet uden grund.

At nuancere billedet af besættelsestiden. Det er hvad Peter Øvig Knudsen og mange af hans kolleger og historikere siger, når vi spørger. Hvad er der at nuancere? Hvordan kan man nuancere? For hvem kan man nuancere? Til disse spørgsmål er der egentlig kun et svar.

For dem, som ikke oplevede besættelsen, kan nuancerne aldrig forstås.

Læs bogen som en »personbog«, en bog, der handler om personer på hver side af »stregen«, ikke noget om fællesskabet, folket, nationen. Hvor vi tidligere af historikere har fået fortalt historie – som de nu så den – om Danmark under besættelsen, får vi her historien – eller en myte – om, at modstandsbevægelsen bevægede sig i en gråzone, det gjorde den også, men ikke kun der.

Modstandsbevægelsen kæmpede for ære – ikke for den enkelte – men for danskernes ære, så vi efter krigen kunne gå med oprejst pande og ikke skulle li-ste langs væggen med nedbøjet hoved.

I Churchills hilsen til den danske modstandsbevægelse ved årsskiftet 1944-45 siger han bl.a.: »Vi ved hvilken pris, I har betalt og betaler, idet I nægter at lade jer friste af nazisternes lokketoner eller lade jer kue af nazisternes trusler. Vi kender en del af det, I har opnået ved at ødelægge den tyske krigsmaskine, som rullede ind over jeres forsvarsløse grænser for næsten fem år siden. Vi beundrer jeres standhaftighed og jeres dygtighed. Jeres modstand er et værdifuldt bidrag både til de allieredes sag og til et frit Danmarks fremtidige lykke«.

Nu da fjenden er nær ved nederlaget og bliver stadig mere rasende, må vi alle stå fast. Vi må styrke vort greb for at

fremskynde afslutningen. Lad os med koldt hoved og modigt hjerte marchere fremad mod sejren, som vil genskabe det danske folks frihed. Det var jo det, det hele drejede sig om. Friheden til igen at sige sin mening. Til at lovgive for eget folk. Det var en beskidt krig, mod et beskidt uhyre – nazismen! Og i en sådan krig begås uoprettelige fejl, som må tages med.

Bogen er velskrevet, sproget er let læst, men for mange af os gamle, havde vi nok helst været den foruden.

Kaj Christensen

DET HÆNDER MIDT I DET HELE...

Det hænder midt i det hele
en plads står pludselig tom.
Man mærker et øjeblik nærhed
af en ventet, der ikke kom.
En kollega er ikke mere.
Et ansigt, et smil, en ven,
der tog sin del af slæbet.
Nu kommer han aldrig igen.

Man ser for sig disse hænder,
en hilsen, øjne, et nik.
Vi husker. Der var så meget!
Det spørgende, søgende blik,
den aften, den morgen, det møde,
den stemme og det, der lå bag,
den fest, det venskab, den varme,
det slid for vor fælles sag.

Vi véd, det gælder os alle:
Vi har vor tid og vor tørn.
Vi fødes, vi lever, vi ældes.
Vi følges af dem, der er børn.
Men viden kan ikke forhindre
smerte ved tab af en ven.
Verden bli'r stadig mindre,
når ikke de kommer igen.

Kammerat, en sidste hilsen
med tak for alt det, de gav.
Vi delte sliddet og slæbet
og ofred og formede krav.
Vi ved, det sker alt for ofte
gerning og navn går i glem,
men de, der ikke er mere
er med os på vejen frem.

Carl Scharnberg

05822 ARC
M H NIELSEN
NYSTEDVEJ 14
VEDDELEV
4000 ROSKILDE

1147 000

4000 o 3/ 5 1

ADRESSELISTE

LANDSFORENINGEN ERHVERVSHÆMMEDE FRA FRIHEDSKAMPEN

Fmd.: Jens Jac. Jensen, Glentevej 27, 1. tv.
7000 Fredericia, tlf. 75 92 54 57
Kass.: Birthe Fuglsang, Strandbakkevej 28,
8250 Egå, tlf. 86 22 40 46.

Omegnsafdelingen:

Fmd.: Eigil Skov Jørgensen,
Strandvej 35, Kulhus, 3630 Jægerspris,
fax/tlf. 47 53 02 48, giro 8011788.
Sociale sager v/Jens Aller Skelhøjvej 11, 1. th.,
2800 Kgs. Lyngby, tlf. 45 88 88 72 og
45 93 58 98

Tirsdag-torsdag kl. 10-12

Esbjerg afd.: Fmd.: Gerth Andersen,
Højtoftevej 2, 6700 Esbjerg
tlf. 75 13 28 40.

Kontor: Gammel Fritidscenter, Gønnevangs-
vej (ved Østerbycentret), 6700 Esbjerg.
Åbent hver onsdag kl. 14-17.

Sydøstjysk afd.: Fmd.: Jens Jac. Jensen,
Glentevej 27, 1. tv., 7000 Fredericia,
tlf. 75 92 54 57.

Kontor: Vendersgade 28, tlf. 75 93 29 73,
åbent tirsdag 14-16.

Kolding: Kontor: Staldgården.

Åbent torsdag kl. 14-16, tlf. 75 53 18 84

Odense afd.: Formand Henry Jensen,
Strynøgade 14, 5000 Odense C,
tlf. 65 90 32 02

Kass.: Alfred Andersen, Bregnevej 7,
5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.

Sydfyns afd.: Fmd.: Ole Martinussen, Bru-

uns Alle 20, 5700 Svendborg, tlf. 62 21 40 48

Sjællands afd.: Fmd.: Mogens Henrik Niel-
sen, Nystedvej 14, Veddelev, 4000 Roskilde, tlf.
46 75 77 13.

Kass.: Villy Jensen, Lindevej 12,
3200 Helsingø, tlf. 48 79 45 91.

Aalborg afd.: Fmd.: Børge Dahl, Herskinds-
gade 9, 9000 Aalborg, tlf. 98 12 84 92.

Kontor: Sofieldalsvej 80, 9200 Aalborg SV, tlf.
98 18 58 18.

Åbent torsdage 10-16. Åbent for kammerat-
ligt samvær torsdag 14-17.

Århus afd.: Fmd.: Wilfred Thomsen,
V. Stuckenbergsvej 25, st, 8210 Århus V.,
tlf. 86 10 41 25.

Kass.: Erik Bjørn Nielsen, Brovænget 25,
8250 Egå, tlf. 86 22 29 48.

Centrets adresse: Skovvangsvej 220,
8200 Århus N, tlf. 86 16 91 18 i åbningstiden:
Tirsdag og torsdag kl. 10-12.

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd. Birgit Krasnik Fischermann, Gl. Vartov Vej
29 2' tv., 2900 Hellerup,
tlf. 39 62 83 55.

Kass.: Michael Fingeret, Herman Triers Plads 2,
1631 Kbhv. V, tlf.: 35 37 11 21,

BUCHENWALD-KLUBBEN

Fmd.: Hans Andersen, Sløssevej 19,
4894 Øster Ulslev, tlf. 54 86 55 59.
Kass.: Ernst Steen, Vendersgade 6,
1363 København K, tlf. 33 12 85 95.
Sommer: Møststien 6, Vester Lyng,
4500 Nykøbing S, tlf. 59 91 01 20.
Skr.: Mogens Madsen, Ved Bellahøj 13 A
9. th., 2700 Brønshøj, tlf. 38 28 45 98
Aalborg: Fmd.: Chresten Stendahl, Rinddalen
33, 9550 Mariager, tlf. 98 54 14 26.
Kass.: Henry Jensen, Østerled 44, 9370 Hals,
tlf. 98 25 18 56.

FORENINGEN AF GESTAPO- FANGER FRA BESÆTTELSEN

Fmd.: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128,
3500 Værløse, tlf. 44 48 56 74.
Kass.: Salle Fischermann, Toftekærsvvej 28 C,
2820 Gentofte, tlf. 39 65 89 90.

HORSERØD-STUTTHOF- FORENINGEN

Fmd.: Harry Em. Rasmussen, Ejgårdsvvej 14B,
st. tv. 2920 Charlottenlund, tlf. 39 64 11 84.
Kass.: Gertrud Stjernholm Nielsen,
Ved Bellahøj 23 B, 7, 2700 Brønshøj
tlf. 38 60 91 20.

SACHSENHAUSEN- FORENINGEN

Fmd.: Peder Søgård, Amerikavej 7, 4. th.,
1756 København V.,
tlf./fax 55 44 10 32 og 33 23 02 14.
E-post: pse17@dadlnet.dk
Kass.: Emmy Eskildsen, Nansengade 22, 5000
Odense C., tlf. 66 11 92 52.
Odense: Evald Lægteskov, Granparken 128,
5240 Odense NØ, tlf. 66 10 24 15.

RAVENSBRÜCK-GRUPPEN

Astrid Blumensaadt, Carlsgade 5,
5000 Odense C., tlf. 66 12 79 08.

Foreninger uden for Sammenslutningen

ALLIEREDE KRIGSSEJLERES VETERANFORENING

Formands: Else Lizier, Tårnvej 20,
2610 Rødovre, tlf. 36 70 03 68.
Kass. Erik Qvist, Udsigten 16
4220 Korsør, tlf. 58 37 78 06.

KRIGSSEJLERGRUPPEN 1939-1945

Bent Ørberg og Bjørg Vitnes, Torvegade 64, 3.
& 4. sal tv., 1400 København K.,
tlf.: 32 95 22 06 / 32 95 55 04.

GESTAPOFANGERNE RANDERS

Fmd.: Frode Greve Rasmussen,
Lyngdalvej 18, 8500 Grenå
tlf.: 86 30 90 76
Kass.: Karen Andersen, Gadevænge 1,
8900 Randers, tlf. 86 43 85 86, Giro 663 8961

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: John Nielsen, Margrethevej 28, Ejby,
4070 Kirke Hyllinge, tlf. 46 40 50 87.
Kass. Arne Lohmann, Sikavej 72,
3250 Gilleleje. Giro 645 8718,
tlf. 48 30 08 44

HANNOVER-STÖCKEN

Fmd.: Peter Møller Madsen, Sjælør Boulevard
12,2 tv., 2450 Kbh. SV., tlf. 36 16 60 98.
Kass.: Carl Adolf Sørensen, Egermvej 24,
8270 Højbjerg, tlf. 86 27 23 47.

NEUENGAMME-FORENINGEN

Fmd.: Helge Hansen, Hovedgaden 38,
4350 Ugerløse, tlf. 59 18 80 09.
Kass.: Cornelius Olsen, Gammelgårds Alle
111, 2665 Vallensbæk Strand, tlf. 43 54 78 36.

ARBEJDSKADESTYRELSEN

Æbeløgade 1 - Postboks 3000 - 2100 Køben-
havn Ø., tlf. 39 17 77 00,
Fax. 39 17 77 11.

FERIEMULIGHEDER:

Anholt: Ejers af De Erhvervshæmmede.
12 senge. Adresse: 4. Maj-huset, 8582 Anholt
by. Henv. til S.E.F. Skovvangsvej 220, 8200
Århus N. Tlf. 86 16 91 18, i kontortiden eller
Birthe Fuglsang, Strandbakkevej 28, 8250 Egå,
tlf. 86 22 40 46. Ansøgning om ophold i
højsæsonen skriftligt senest den 1. februar.

Kegnæs: Kegnæs-huset ejes af Kammerater-
nes Hjælpefond. Se bladets side 2. Åbent hele
året. 7 senge. Flejmosen 6, Østerby, 6470 Syd-
als, tlf. 74 40 53 42.

Ansøgningskema fås hos Aase Beck Eigen-
broth, John F. Kennedys Plads 4,
9000 Aalborg, tlf. 98 12 32 31.
Ansøgningsfrist 1. februar.

Smidstruphytten: Ejers af Foreningen af Ge-
stapofanger fra Besættelsen. 4 senge. Henv.
til: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128,
3500 Værløse, tlf. 44 48 56 74.